

مروری بر تجربیات منتخب چشم‌اندازپردازی؛ توصیه‌هایی برای ترسیم چشم‌انداز در نظام حکمرانی ایران

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل: ۲۱۶۰۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۰۳/۱۹

عنوان گزارش:

مروری بر تجربیات منتخب چشم‌انداز پردازی؛ توصیه‌هایی برای ترسیم چشم‌انداز در نظام حکمرانی ایران

نوع گزارش: طرح/لایحه راهبردی نظارتی پیش‌نویس قانونی

نام دفتر:

مطالعات حکمرانی (گروه آینده پژوهی)

تهیه و تدوین کنندگان:

زهرا کوثر، علیرضا نصر اصفهانی (گروه آینده پژوهی)،
حیدر نجفی رستاقی (گروه الگوها و ابزارهای حکمرانی)

مدیر مطالعه:

علیرضا نصر اصفهانی

ناظر علمی:

مهدی عبدالحمید

همکاران:

احمد برومند کاخکی (عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی)،
سعیده مراديفر (گروه آینده پژوهی)

گرافیک و صفحه آرایی:

علیرضا مقدم

ویراستار ادبی:

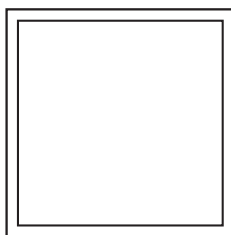
زهرا عطاردی

واژه‌های کلیدی:

- چشم‌انداز پردازی
- ابعاد و مؤلفه‌های سند چشم‌انداز دیگر کشورها
- چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۴/۶/۱

فهرست مطالب

۶	چکیده.....
۷	خلاصه مدیریتی.....
۹	۱. مقدمه.....
۱۰	۲. پیشینه.....
۱۰	۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز.....
۱۰	۲-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب شناسی.....
۱۱	۳. پیشینه پژوهش.....
۱۲	۳-۱. مروری بر تجربیات جهانی چشم انداز سازی.....
۱۳	۳-۲. چشم انداز ۲۰۳۰ قطر.....
۱۵	۳-۳. چشم انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی.....
۱۷	۳-۴. چشم انداز ۲۰۳۰ مالزی.....
۲۰	۳-۵. چشم انداز ۲۰۴۰ عمان.....
۲۱	۳-۶. چشم انداز ترکیه.....
۲۳	۳-۷. چشم انداز امارات متحده عربی.....
۲۴	۴. جمع بندی و نتیجه گیری.....
۲۷	۵. پیشنهادها.....
۲۹	منابع و مآخذ.....

فهرست جداول

۱۳	جدول ۱. اهداف توسعه پایدار (SDGs).....
۱۵	جدول ۲. ارکان اصلی چشم انداز و ابتکارات کلیدی هر رکن در کشور قطر.....
۱۶	جدول ۳. ابعاد، مؤلفه ها و شاخص های چشم انداز عربستان.....
۱۹	جدول ۴. ابعاد و مؤلفه های چشم انداز و شاخصه های ابتکاری هر رکن در کشور مالزی.....
۲۱	جدول ۵. ابعاد و مؤلفه های چشم انداز و شاخصه های ابتکاری هر رکن در کشور عمان.....
۲۳	جدول ۶. ابعاد و مؤلفه های چشم انداز و شاخصه های ابتکاری هر رکن در کشور ترکیه.....
۲۴	جدول ۷. ابعاد و مؤلفه های چشم انداز و شاخصه های ابتکاری هر رکن در کشور امارات.....
۲۷	جدول ۸. مقایسه اسناد چشم انداز کشورهای قطر، مالزی، عمان، ترکیه و عربستان سعودی.....

مروری بر تجربیات منتخب چشم‌اندازپردازی؛ توصیه‌هایی برای ترسیم چشم‌انداز در نظام حکمرانی ایران

Doi: [10.22034/mrc.report.21600](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21600)

چکیده

با توجه به پایان یافتن دوره چشم‌انداز فعلی جمهوری اسلامی ایران و ضرورت تدوین سند جدید، این گزارش با هدف ارائه راهکارهای کاربردی، اصولی و شفاف برای طراحی و نگارش سند چشم‌انداز آینده تهیه شده است. چشم‌اندازپردازی در نظام حکمرانی جمهوری اسلامی ایران، عمدتاً به صورت مقطعی صورت گرفته است. فقدان نهادهای تخصصی، ضعف در مشارکت ذی‌نفعان، نبود داده‌های جامع و نیز فقدان پیوند مؤثر میان خط‌مشی‌گذاری و آینده‌نگاری از چالش‌های اصلی در این حوزه به‌شمار می‌روند. در این شرایط، بهره‌گیری از تجارب جهانی می‌تواند راهگشای طراحی یک چارچوب بومی و کارآمد در ایران باشد. مطالعه تطبیقی، تجربیات کشورهایی چون قطر، عربستان، امارات متحده عربی و مالزی نشان می‌دهد که چشم‌اندازپردازی مستلزم وجود ساختارهای نهادی پایدار، پیوند میان پژوهش و خط‌مشی‌گذاری، مشارکت بین‌بخشی و استفاده از روش‌های ترکیبی آینده‌نگاری است. معیار انتخاب و مطالعه کشورها، موقعیت جغرافیایی و تشابه‌های فرهنگی آنها با ایران است. این پژوهش از نوع کیفی و با رویکرد تحلیل تطبیقی انجام شده است که به مقایسه و تحلیل ساختار، محتوا و فرایندهای تدوین چشم‌اندازهای ملی می‌پردازد. هدف اصلی، شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود در این چشم‌اندازها و استخراج الگوهای مؤثر در حکمرانی آینده‌نگر ایران است. روش گردآوری داده‌ها مطالعه و تحلیل چشم‌اندازها و گزارش‌های اجرایی مرتبط بود. در این گزارش، براساس تحلیل این تجارب، چند پیشنهاد محوری از جمله ایجاد نهاد ملی آینده‌نگاری، تدوین نقشه راه‌های چندمرحله‌ای برای ترسیم چشم‌انداز، تقویت آموزش و ظرفیت‌سازی در میان مدیران دولتی و نهادینه‌سازی مشارکت عمومی و تخصصی در فرایندهای خط‌مشی‌گذاری آینده‌محور ارائه شده است.

■ بیان/شرح مسئله

در دنیای پیچیده و متلاطم کنونی، حکمرانی مؤثر نیازمند پیش‌بینی تحولات آینده و طراحی سیاست‌های راهبردی بلندمدت است تا بتواند همگام با تغییرات، پاسخ‌گو و پویا باقی بماند. در جمهوری اسلامی ایران، به‌رغم تأکیدات فراوان بر اهمیت توسعه و پیشرفت، فرایندهای آینده‌نگاری و چشم‌اندازپردازی به‌صورت نظام‌مند و منسجم شکل نگرفته است. بحران‌های متعدد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در سال‌های اخیر، باعث افزایش نااطمینانی و کاهش امید در میان اقشار مختلف جامعه شده است؛ این وضعیت تهدیدی جدی برای انسجام اجتماعی و توسعه پایدار کشور محسوب می‌شود. چشم‌اندازپردازی و آینده‌نگاری به‌عنوان ابزارهای راهبردی می‌توانند ضمن فراهم آوردن تصویری واضح و قابل دستیابی از آینده، امید و خودباوری را به جامعه بازگردانند و مدار امید در جامعه را تقویت کنند. با توجه به این واقعیت‌ها، ضرورت دارد در نظام حکمرانی جمهوری اسلامی ایران، مجموعه‌ای از اقدامات معنادار و هماهنگ برای ترسیم چشم‌اندازهای واقع‌بینانه، مشارکتی و استراتژیک اتخاذ شود تا خطمشی‌گذاران بتوانند با بهره‌گیری از آینده‌نگاری، ضمن پیشگیری از بحران‌ها، زمینه‌های رشد و شکوفایی اجتماعی و اقتصادی را فراهم کنند. این اقدام نه‌تنها به بهبود عملکرد سیستم حکمرانی کمک می‌کند، بلکه نقش مهمی در تزریق خودباوری و ایجاد احساس امید و مسئولیت‌پذیری در جامعه خواهد داشت.

هدف اصلی این پژوهش، بررسی وضعیت کنونی آینده‌نگاری در نظام حکمرانی جمهوری اسلامی ایران، مطالعه تطبیقی تجربیات برخی کشورها و ارائه راهکارهایی برای نهادینه‌سازی فرایندهای آینده‌نگاری راهبردی در سطوح مختلف حکمرانی است. این مطالعه به‌دنبال شناسایی موانع و چالش‌های موجود در مسیر آینده‌نگاری و ارائه پیشنهادهایی برای تقویت انسجام نهادی، مشارکت‌نخبگان و توسعه ظرفیت‌های تخصصی در این حوزه است.

این پژوهش از نوع کیفی و با رویکرد تحلیل تطبیقی^۱ انجام شده است که به مقایسه و تحلیل ساختار، محتوا و فرایندهای تدوین چشم‌اندازهای ملی در کشورهای چون قطر، عربستان سعودی و ترکیه می‌پردازد. هدف اصلی، شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود در این چشم‌اندازها و استخراج الگوهای مؤثر در حکمرانی آینده‌نگر ایران است. روش گردآوری داده‌ها، مطالعه و تحلیل اسناد رسمی هر کشور، شامل متن کامل چشم‌اندازها، گزارش‌های اجرایی و ارزیابی‌های مرتبط بود.

■ نقطه‌نظرات / یافته‌های کلیدی

بررسی نظام حکمرانی جمهوری اسلامی ایران نشان می‌دهد که فرایند آینده‌نگاری و چشم‌اندازپردازی در ساختارهای تصمیم‌گیری به‌صورت غیرنظام‌مند و پراکنده انجام می‌شود و فاقد انسجام نهادی لازم است.

مطالعه تطبیقی تجربیات کشورهای چونی قطر، عربستان، امارات متحده عربی و مالزی نشان می‌دهد که چشم‌اندازپردازی مستلزم وجود ساختارهای نهادی پایدار، پیوند میان پژوهش و خطمشی‌گذاری، مشارکت بین‌بخشی و استفاده از روش‌های ترکیبی آینده‌نگاری است. معیار انتخاب کشورها، موقعیت جغرافیایی و تشابهات فرهنگی است.

مطالعات نشان می‌دهد که اجرای اسناد بالادستی مانند «سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران تا سال ۱۴۰۴» به دلیل ضعف در هماهنگی بین سازمان‌ها، کمبود سامانه‌های جامع اطلاعاتی و عدم به‌کارگیری روش‌های نوین آینده‌پژوهی، با چالش‌های جدی مواجه بوده است. این گزارش‌ها پیشنهاد می‌کنند که ایجاد سامانه‌های مدیریت دانش و توسعه ظرفیت‌های فناورانه می‌تواند

موجب بهبود کیفیت خطمشی‌گذاری‌های آینده‌محور و افزایش انسجام بین نهادهای ذی‌ربط شود. دفتر مطالعات حکمرانی مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارشی با عنوان «منشور هم‌آفرینی تصویر ایران آینده» بر لزوم ارائه تصویر امیدبخش و واقع‌بینانه از آینده ایران تأکید دارد. اهم محورهای تحول‌آفرین پیشنهادی در این منشور شامل لزوم نگاه زیست‌بومی به حکمرانی، تکثیر نوآوری‌های اجتماعی و مردم‌پایه حکمرانی، حکمرانی دانش‌بنیان و قدرت هوشمند برآمده از خرد جمعی، تاب‌آوری اجتماعی-اقتصادی و بین‌المللی‌سازی و مرجعیت ایران است.

همچنین مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در قالب «رویداد ملی نوآیند»، از اندیشکده‌ها و مراکز خطمشی‌پژوهی کشور برای هم‌اندیشی در جمع‌آوری مسائل نوپدید آینده حکمرانی کشور دعوت به عمل آورده است. هدف این رویداد ارائه گفتمانی نوین برای برون‌رفت از حکمرانی منفعل و روزمره است تا ساختار حکمرانی بتواند به تدریج رویکرد خود را از وضعیت واکنشی به وضعیت کنشگری پیش‌دستانه ارتقا دهد.

■ پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

به‌طور کلی، در جهت تدوین چشم‌انداز و استراتژی‌های بلندمدت توسعه ملی می‌توان قدم‌هایی را در نظر گرفت تا بتوان براساس نقاط ضعف سند موجود، از تکرار خطاها و کاستی‌ها در تدوین سند جدید جلوگیری کرد؛ به‌نحوی که ابتدا به‌طور دقیق سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران براساس تغییرات موجود بازنگری و مجدد تدوین شود، دستاوردها و موفقیت‌های حاصله مورد ارزیابی قرار گیرد، چالش‌ها و تهدیدات احتمالی آینده ترسیم شود، سناریوها توسعه یابد و بازه‌های زمانی و معیارها شناسایی شوند و پس از تدوین اهداف و وظایف، برنامه‌های توسعه بخشی، موضوعی و سرزمینی تدوین یابند. با این حال، می‌توان روش‌های جایگزینی را برای تدوین یا تقویت چنین سندهایی در نظر گرفت تا کارآمدتر، شفاف‌تر و مطابق با واقعیت‌های متغیر باشند. در ادامه چند پیشنهاد اجرایی در مورد ترسیم چشم‌انداز شفاف در ایران جهت ارائه به مجلس شورای اسلامی بیان شده است.

● راه‌اندازی «بنیاد ایران آینده» با هدف یکپارچه‌سازی مطالعات آینده‌پژوهی در کشور با نگاه حاکمیتی؛ تصویرپردازی ایران آینده و کمک به تدوین و پیگیری نقشه‌راه رسیدن به آن؛ کمک‌های مالی و حمایت از تحقیقات آینده‌پژوهانه، تربیت رهبران اجتماعی آینده و در نهایت ترویج آینده‌پژوهی در حوزه‌های مختلف،

● اجرای فرایندهای چشم‌اندازپردازی مشارکتی با حضور نمایندگان اقشار مختلف جامعه،

● توسعه سامانه هوشمند پایش و تحلیل داده‌های کلان برای پیش‌بینی روندهای کلان،

● ترسیم چشم‌انداز در قالب سناریوهای چندگانه و پویا با امکان بازنگری دوره‌ای،

● گنجاندن شاخص‌های کلیدی عملکرد و معیارهای ارزیابی مشخص در چشم‌انداز،

● برگزاری دوره‌های آموزش آینده‌پژوهی ویژه مدیران و تصمیم‌گیران کلان کشور،

● تضمین شفافیت و دسترسی عمومی به اسناد و گزارش‌های چشم‌انداز،

● تقویت چارچوب‌های نظارت و ارزیابی چشم‌انداز.

لازم به ذکر است تحقق چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران آینده مستلزم ایجاد زیرساخت‌های گسترده و هماهنگ در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، فناوری، قانونی، زیست‌محیطی، فرهنگی و بین‌المللی است. این زیرساخت‌ها باید به‌گونه‌ای طراحی و اجرایی شوند که با یکدیگر هم‌افزایی داشته و به تحقق اهداف کلان و بهبود کیفیت زندگی مردم کمک کنند.

۱. مقدمه

براساس تعریف پیتر دراگر، «چشم‌انداز، بیانی است که در آن به وضوح آینده مطلوب و هدف‌ها ترسیم می‌شود» [۱]. این تعریف نشان می‌دهد که چشم‌انداز نه تنها اهداف را مشخص می‌کند، بلکه انگیزه‌ای برای حرکت به سمت آن اهداف ایجاد خواهد کرد. تجربیات سایر کشورها نشان می‌دهد که دولت‌ها می‌توانند با خطمشی‌های صحیح و سرمایه‌گذاری در نوآوری، به توسعه اقتصادی و اجتماعی کمک کنند. چشم‌انداز، آینده‌ای است واقع‌گرایانه، قابل تحقق و جذاب و متفاوت با وضع موجودی که برای سازمان جنبه آرمانی دارد و هنر دیدن نادیدنی‌هاست [۲]. چشم‌انداز، تصویری هنجاری از آینده بلندمدت است که بین اعضای جامعه (مردمان و نخبگان و حاکمان) مشترک بوده و همه به آن متعهدند. چشم‌انداز حاصل باورمندی جمعی (هم‌آهنگی، نفوذ در ذهن)، پایبندی جمعی (همدلی، رسوخ در قلب) و کنشگری جمعی (بروز در عمل، همکاری) است. از دهه ۱۹۸۰ تاکنون، چشم‌انداز و چشم‌اندازپردازی به رویکردی عمومی در ترسیم آینده در سطوح فردی، سازمانی، ملی و جهانی تبدیل شده است. این تلاش هنجارمند انسان برای ساخت آینده، در مقابل تفکر سنتی پیش‌بینی (که به اکتشاف آینده محتوم می‌پردازد)، قرار گرفته است [۳]. فرایندهای توسعه چشم‌انداز، به دنبال تولید برون‌دادهایی سطح بالا و سیاست‌محور است که در جهت تغییر مثبت و چرخش‌های تحول‌آفرین عمل نماید. در این میان، ذی‌نفعان در ایجاد چارچوب‌های بلندمدت و خلق آینده مطلوب مؤثرند و هرگونه ورود به آینده‌های مستعمل و ساخته شده توسط سایرین را نفی می‌کنند [۴].

متن کامل سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی در تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۸۲ توسط رهبر شهید انقلاب به سران قوای سه‌گانه ابلاغ شد: «با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی شده و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در چشم‌انداز بیست‌ساله، ایران کشوری است توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل» [۵].

فرض این سند، انطباق یافتن برنامه‌های توسعه و بودجه‌های سالیانه براساس اهداف راهبردی چشم‌انداز ۱۴۰۴ بوده و اولین مدخل آن، سیاست‌های برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران شامل امور فرهنگی، علمی و فناوری، امور اجتماعی سیاسی دفاعی و امنیتی، امور مربوط به مناسبات سیاسی و روابط خارجی و امور اقتصادی بوده است. سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ از ابعاد مختلفی، قله پیشرفت و سازندگی کشور در جهت هدف‌های والای جمهوری اسلامی را ترسیم کرده است، به طوری که واقع‌بینی، ارزش‌مداری و دست‌یافتنی بودن آن، توأمان طی محاسبات کارشناسی و پشتیبانی حجیم منظور شده است.

در این گزارش پس از مرور پیشینه و ادبیات پژوهش مرتبط با چشم‌اندازپردازی، تجربیات کشورهای چون مالزی، قطر، عمان، عربستان سعودی و ... را در سندنویسی، تدوین و اجرای چشم‌انداز مورد بررسی قرار خواهیم داد.

۱-۲. سوابق مطالعاتی در مرکز

جهت سوابق مطالعاتی در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی می‌توان به‌طور خلاصه به پژوهش‌های ذیل اشاره کرد: در پژوهشی با عنوان «چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ در اندیشه رهبری (اهمیت، ضرورت و راهبردها)» با نگاهی به ضرورت اهمیت و ثمرات سند چشم‌انداز بیست‌ساله از نگاه رهبر شهید، راهبردهایی برای تحقق آن از منظر ایشان ارائه شده است [۶]. در پژوهشی با عنوان «نقش مجلس شورای اسلامی در تحقق اهداف سیاسی سند چشم‌انداز» نقش و تکالیف مجلس شورای اسلامی در خصوص اهداف سیاسی سند چشم‌انداز بیست‌ساله بیان شده است که می‌تواند در جهت‌دهی و نظم‌بخشی به عملکرد سایر نهادها و به‌ویژه قوه مجریه و سیستم اداری آن در راستای تحقق بخشیدن به اهداف سند چشم‌انداز مثمرتر باشد [۷]. در پژوهشی با عنوان «مطالعه تطبیقی رقابت‌پذیری صنعتی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور براساس داده‌های گزارش سال ۱۴۰۴ یونیدو»، وضعیت شاخص‌های عملکرد رقابت‌پذیری صنعتی کشورهای حوزه سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ و مقایسه تطبیقی وضعیت ایران مورد بررسی قرار گرفته است و به همین دلیل از تحلیل تفصیلی پیرامون چرایی وضعیت این شاخص‌ها در ایران و یا کشورهای مورد بررسی صرف نظر شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد، وضعیت رقابت‌پذیری صنعتی تولیدات کارخانه‌ای (صنعت ساخت) ایران از شروع اجرای سند چشم‌انداز در سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۹ در مقایسه با وضعیت قبلی‌اش بهبود یافته است و به‌ترتیب بعد از کشورهای ترکیه، امارات متحده عربی، عربستان سعودی، قطر و بحرین در جایگاه ششم قرار دارد [۸]. در پژوهشی با عنوان «نگاهی بر حمل‌ونقل در ایران رویکردی اقتصادی در تطبیق با اهداف سند چشم‌انداز، برنامه ششم توسعه و موقعیت جهانی» به جایگاه ویژه حمل‌ونقل در اسناد بالادستی کشور توجه دارد. در مواد (۵۱) تا (۵۸) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران به‌صورت تفصیلی به بخش حمل‌ونقل پرداخته شده و بر توسعه آن، به‌ویژه حمل‌ونقل ریلی تأکید شده است. مقایسه وضعیت اقتصاد حمل‌ونقل ایران با دنیا و کشورهای سند چشم‌انداز نشان می‌دهد که به‌رغم وجود زیرساخت‌های به‌نسبت مناسب در زمینه حمل‌ونقل، در زمینه کارآمدی این زیرساخت‌ها و نیز خدمات مربوط به آنها مانند گمرک‌ها و نیز تحویل به‌موقع محموله‌ها که برای رقابت‌پذیری فعالیت‌های اقتصادی حیاتی محسوب می‌شوند، وضعیت بسیار نامناسب است که در انتهای پژوهش پیشنهادهایی ارائه می‌شود [۹].

۲-۲. سوابق تقنینی به‌همراه آسیب‌شناسی

نقش مجلس شورای اسلامی در تحقق اهداف سیاسی سند چشم‌انداز را باید با در نظر داشتن دامنه اختیارات و صلاحیت‌های تعیین شده آن در قانون اساسی بررسی کرد. اصل (۷۶) قانون اساسی می‌تواند تعیین‌کننده نقش مجلس به‌عنوان رکن نظارتی تعقیب و اجرایی شدن سند چشم‌انداز در کنار مجمع تشخیص مصلحت نظام باشد. طبق این اصل و همچنین اصل (۸۴)، مجلس شورای اسلامی حق تحقیق و تفحص در تمامی امور کشور را دارد و هر نماینده در برابر تمام ملت مسئول است و حق دارد در همه مسائل داخلی و خارجی کشور اظهارنظر کند؛ که طبعاً نظارت بر اجرای سند چشم‌انداز، چگونگی عملیاتی شدن مفاد سند و مسائل دیگر طبق این دو اصل از قانون اساسی می‌تواند در زمره اختیارات نمایندگان مجلس باشد. با توجه به جایگاهی که مجلس شورای اسلامی در نظام جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان رکن قانونگذار از آن برخوردار است، می‌تواند نقش مهم و بالارزشی را در راستای تحقق اهداف سند چشم‌انداز ایفا کند [۷].

در باب سابقه تقنینی سند چشم‌انداز و اهمیت توجه به اسناد بالادستی در قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی در ماده (۴) به انطباق طرح و لایحه با آیین‌نامه داخلی مجلس؛ قانون برنامه؛ سند چشم‌انداز؛ سیاست‌های کلی نظام و اسناد بالادستی؛ و در ماده (۱۴۲) به مطالعه تطبیقی قوانین و مقررات و تجربیات سایر کشورها توجه شده و این‌گونه آمده است:

- هم‌زمان با وصول طرح‌ها و لوایح توسط کمیسیون‌ها در صورت ضرورت و با تصویب کمیسیون اصلی، طرح یا لایحه به کارگروه کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی ارجاع می‌شود. رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس موظف است متناسب با موضوع و مواد طرح یا لایحه کارگروهی جهت بررسی طرح یا لایحه ارجاعی، متشکل از کارشناسان آن مرکز و اشخاص حقیقی و حقوقی صاحب‌نظر اعم از نمایندگان فعلی و ادوار مجلس، کارشناس معاونت قوانین مجلس، دیوان محاسبات، مراکز علمی و پژوهشی حوزه و دانشگاه، دستگاه‌های اجرایی، بخش خصوصی و دستگاه‌های مرتبط با طرح یا لایحه، تشکیل دهد و در بدو کار رئیس و دبیر آن را تعیین کند. رئیس کارگروه موظف است پس از بحث و بررسی کارشناسی در کارگروه و در صورت لزوم پس از مطالعه تطبیقی قوانین و مقررات و تجربیات سایر کشورها و با بررسی سوابق قانونگذاری و پیشنهادهای کمیسیون‌های فرعی و نمایندگان، گزارش کارگروه را با رعایت اسناد بالادستی از جمله قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام و قانون برنامه توسعه، همراه با مشخصات اعضای کارگروه به کمیسیون اصلی ارائه کند. رئیس یا نماینده کارگروه موظف است با شرکت در جلسات کمیسیون از گزارش ارائه شده دفاع کند. در صورت عدم نیاز به قانونگذاری جدید در موضوع مورد بحث، رئیس کارگروه گزارش خود را با ذکر دلایل رد طرح یا لایحه به کمیسیون اصلی ارائه می‌کند [۱۰].

همچنین می‌توان به بند «۱۵» سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری اشاره کرد که اولویت‌های قانونگذاری با محوریت گره‌گشایی از امور اجرایی کشور، اصول اجرا نشده قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام، برنامه پنج‌ساله توسعه و مطالبات رهبری را تعیین می‌کند.

۳. پیشنهاد پژوهش

در سند چشم‌انداز چین در سال ۲۰۳۰ آمده است: «هیچ استراتژی نمی‌تواند همیشه موفق باشد. استراتژی‌های موفق باید انعطاف‌پذیر باشند و براساس شرایط متغیر تغییر کنند» [۱۱]؛ اما همان‌طور که در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ مشاهده می‌شود بی‌توجهی به برخی موارد، لزوم بازنگری و تدوین مجدد را ضروری کرده است که قبل از ورود به مبحث فوق، به پژوهش‌هایی اشاره می‌شود که در حوزه چشم‌انداز و آسیب‌شناسی سند چشم‌انداز انجام شده است:

محمد رضا عرب و امید وقوفی در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه روش‌های آینده‌پژوهی در چشم‌اندازنویسی با تکیه بر تجربیات معتبر جهانی» به بررسی تجربه تدوین چشم‌انداز ملی ۱۴۰۴ در ایران و نحوه پیاده‌سازی آن، درس‌های مهمی برای تدوین اسناد آینده‌نگاری و بلندمدت ارائه می‌دهند. یکی از این درس‌ها عدم تناسب چشم‌انداز با شرایط محیطی پیاده‌سازی آن است که در چشم‌انداز ۱۴۰۴ مدنظر قرار نگرفته است. برای تدوین چشم‌اندازهای آینده، می‌توان به‌جای رویکردهای کلاسیک مدیریت، به حوزه آینده‌پژوهی رجوع کرد تا انطباق بیشتری با شرایط محیطی و کاهش عدم قطعیت حاصل شود [۱۲].

محسن زارعی در مقاله «آینده‌پژوهی بیابانه گام دوم انقلاب اسلامی در تدوین چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران ۱۴۵۰» به اهمیت عدالت اجتماعی و مسئولیت اجتماعی در تدوین سند چشم‌انداز ۱۴۵۰ برای آینده ایران پرداخته است. این مقاله تأکید می‌کند که عدالت اجتماعی باید به‌عنوان یکی از محورهای اصلی موفقیت این سند و برنامه در نظر گرفته شود [۱۳].

محمد دادپناه و فاطمه اربابی در پژوهش «آسیب‌شناسی سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ در حوزه توسعه منابع انسانی با تأکید بر کشورهای هنگ‌کنگ و ژاپن» به بررسی و تحلیل توسعه و پیشرفت منابع انسانی در ایران با تمرکز بر تجربیات موفق کشورهای ژاپن و

هنگ‌کنگ می‌پردازد. در این پژوهش، چالش‌ها و الزامات لازم برای دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و بهبود منابع انسانی در ایران مورد تحلیل قرار گرفته است [۱۴].

اکرمی‌نیا (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دستیابی به اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴» با بررسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران و قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدات پیش روی سیاست خارجی، راهبردهایی برای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دستیابی به چشم‌انداز ۱۴۰۴ تدوین و ارائه کرده است [۱۵].

«الهام‌بخشی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴» مطالعه دیگری است که سؤال اصلی مقاله این‌گونه بیان شده است: با توجه به سند چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، الهام‌بخشی فرهنگی چه تأثیری در ارتقای قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در چشم‌انداز ۱۴۰۴ دارد [۱۶].

در حوزه تصویرسازی برای آینده ملی، پژوهش‌ها و گزارش‌هایی در منابع داخلی و خارجی به دست آمده است. در منابع داخلی می‌توان به پژوهش چندبخشی مرکز بررسی‌های استراتژیک با عنوان «ویژه‌نامه تصویرسازی ایران آینده» اشاره کرد که مبانی مرتبط با این مفهوم را در هشت بخش تشریح می‌کند [۱۷].

سند «نگاه به فراسوی افق» (سند شماره ۱) پژوهش مشترک مرکز تحقیقات اقتصادی CER و UNDP یک مرور کلی بر رویکردها و روش‌های مورد استفاده در توسعه چشم‌اندازهای بلندمدت و استراتژی‌های توسعه است که پیش‌شرط‌ها و نقاط عطف اصلی سازمانی مورد استفاده در تدوین و اجرای چشم‌اندازهای بلندمدت را تشریح می‌کند. راهبردهای توسعه ملی این پژوهش براساس تجربه بیش از ۲۵ کشور و بررسی تعدادی از نشریات در رابطه با جنبه‌های مختلف سیاست توسعه بلندمدت و آینده‌نگری است.

سند دوم مجموعه مقالاتی است که با همکاری بانک جهانی و کمیسیون اقتصادی سازمان ملل متحد برای آمریکای لاتین و کارائیب با محوریت عناصر اصلی مشترک در تجارب توسعه موفق منتشر شده است. در واقع محتوای کتاب گردآوری اجمالی پیام‌های اصلی مقالات ارائه شده در یک همایش دوازده روزه با حضور مقامات دولتی، دست‌اندرکاران توسعه و جامعه مدنی و نمایندگان بخش خصوصی از آفریقا، آسیا، استرالیا، اروپا و آمریکای لاتین را گرد هم می‌آورد، نشان می‌دهد. این کتاب درس‌های کلیدی را براساس تجارب کشورها استخراج و برخی از پیامدهای سیاستی را برای توسعه بلندمدت ترسیم می‌کند.

در گزارش بعدی سازمان بهداشت جهانی به اتخاذ رویکرد گفتگوی استراتژیک آینده سلامت برای پیش‌بینی اینکه ممکن است جهان مبتلا به کووید-۱۹ ظاهر شود، می‌پردازد. گروه استراتژی داده و نوآوری با تکیه بر روش‌های آینده‌نگاری، پنج اتاق فکر موضوعی را تشکیل داد و از کارشناسان در زمینه‌های مختلف بهره‌برداری کرد. علاوه بر این، گروه استراتژی داده و نوآوری سه پروژه ویژه را اجرا کرد تا اطمینان حاصل شود که در گفتگوهای استراتژیک، دیدگاه‌های گروه‌های متنوعی از جمله جوانان و هنرمندان شامل شده و در نتیجه توصیف جامع‌تری از آینده ایجاد شود. این گزارش، خروجی‌های این سه پروژه را ارائه و موضوعات و پیام‌هایی را پیشنهاد می‌کند که ممکن است آینده سلامت و رفاه در منطقه را شکل دهد.

۳-۱. مروری بر تجربیات جهانی چشم‌اندازسازی

سند توسعه پایدار ۲۰۳۰ به‌نوعی ادامه برنامه توسعه هزاره است که توسط سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۰ با هشت آرمان ارائه شد و مورد پذیرش ۱۸۹ کشور عضو سازمان ملل قرار گرفت. البته سند توسعه پایدار ۲۰۳۰ با اهدافی تفصیلی‌تر و ساختارمندتری تدوین شده که اهداف آن باید تا سال ۲۰۳۰ تحقق یابند. این سند را می‌توان یکی از اسناد بالادستی در سطح بین‌المللی به‌شمار آورد که برنامه توسعه‌ای را برای مهم‌ترین مسائل جهانی ارائه کرده است. سند توسعه پایدار ۲۰۳۰ دارای چهار بخش بیانیه شامل ۱. چشم‌انداز، اصول و تعهدات مشترک، ۲. اهداف (شامل ۱۷ هدف اصلی و ۱۶۹ هدف خرد)، ۳. اقدامات ملی، منطقه‌ای و جهانی

برای پیگیری و بازبینی سند و ۴ راه‌های پیاده‌سازی و همکاری مشترک در جهت تحقق اهداف است. این اهداف ۱۷ آرمان و ۱۶۹ شاخص را شامل می‌شود و اهداف گوناگونی را برای کشورهای مختلف در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، نهادی و محیط زیستی هدف‌گذاری کرده [۱۸] که در جدول زیر بیان شده است:

جدول ۱. اهداف توسعه پایدار (SDGs) [۱۸]

آرمان ۱. پایان دادن به فقر در همه اشکال آن
آرمان ۲. پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار
آرمان ۳. تأمین زندگی‌های سالم و ترویج و تأمین رفاه برای همه در تمامی سنین
آرمان ۴. تأمین آموزش جامع و برابر و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه
آرمان ۵. تأمین برابری جنسی و توانمند کردن همه زنان و دختران
آرمان ۶. تأمین مدیریت پایدار و قابلیت دسترسی به آب و بهداشت برای همه
آرمان ۷. تأمین دسترسی به انرژی پایدار؛ مطمئن، قابل تهیه و پیشرفته و مدرن برای همه
آرمان ۸. ترویج رشد اقتصادی محکم، جامع و پایدار؛ و شغل کامل و مداوم و مولد و شایسته برای همه
آرمان ۹. ایجاد زیرساخت‌های قابل احیا، ترویج صنعتی‌سازی پایدار و پرورش نوآوری‌ها
آرمان ۱۰. کاهش نابرابری درون و ما بین کشورها
آرمان ۱۱. ساخت شهرها و سکونتگاه‌های انسانی جامع، ایمن، قابل احیا و پایدار
آرمان ۱۲. تأمین الگوهای پایدار تولید و مصرف
آرمان ۱۳. انجام اقدام فوری برای نبرد با تغییرات اقلیمی و آثار آن
آرمان ۱۴. نگهداری و استفاده پایدار از اقیانوس‌ها، دریاها، و منابع دریایی برای توسعه پایدار
آرمان ۱۵. محافظت، اعاده و ترویج استفاده پایدار از اکوسیستم‌های زمینی، مدیریت پایدار جنگل، مبارزه با بیابان‌زایی و متوقف ساختن تخریب زمین‌ها و احیای آنها و متوقف ساختن از دست دادن تنوع زیستی
آرمان ۱۶. ارتقای جوامع کامل و آرام و صلح‌طلب برای توسعه پایدار و فراهم نمودن دسترسی به عدالت برای همه و ایجاد نهادهای جامع، قابل اتکا و مؤثر در همه سطوح
آرمان ۱۷. تقویت اهداف اجرا و احیای مشارکت جهانی برای توسعه پایدار

در ادامه جهت آشنایی با تجربیات سیاستی دیگر کشورها به بررسی چشم‌انداز ۲۰۳۰ کشورهای چینی، عربستان سعودی و مالزی و... که از نظر فرهنگی، مذهبی و موقعیت جغرافیایی با ایران تشابهات زیادی دارند، خواهیم پرداخت:

۲-۳. چشم‌انداز ۲۰۳۰ قطر

«چشم‌انداز قطر، ایجاد جامعه‌ای پایدار، دانش‌محور و نوآور است که با استفاده از منابع انسانی خلاق و فناوری‌های پیشرفته، به شکوفایی اقتصادی، رفاه اجتماعی و نقش برجسته در صحنه جهانی دست یابد».

در دهه‌های نخست قرن بیست‌ویکم، کشور کوچک قطر شاهد تحولات زیادی بود. پس از اکتشاف و استخراج نفت، قطر به سمت

مدرنیزاسیون حرکت کرده بود و در زمان حاکمیت شیخ حمد، اصلاحاتی در زمینه‌های اجتماعی و سیاسی نیز صورت گرفت. در این سال‌ها، رویداد مهم تدوین سند چشم‌انداز ۲۰۳۰ مسیر پیش روی قطر را ترسیم کرد. چشم‌انداز ملی ۲۰۳۰ قطر، برنامه‌ای برای توسعه است که در اکتبر ۲۰۰۸ توسط دبیرخانه عمومی برنامه‌ریزی توسعه دولت در قطر آغاز و بنیان‌گذاری شد. هدف طرح، چشم‌انداز ملی ۲۰۳۰ برای تبدیل شدن قطر به جامعه پیشرفته بشری است که می‌تواند تا سال ۲۰۳۰ به توسعه پایدار دست یابد. این طرح با هدف تبدیل قطر به یک کشور پیشرفته، متکی بر اقتصاد متنوع و مبتنی بر دانش، طراحی شده و شامل چهار رکن اصلی است: توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی، توسعه انسانی، و توسعه زیست‌محیطی. این برنامه تلاش دارد تا کشور را به سوی پایداری، عدالت اجتماعی، و توسعه پایدار هدایت کند.

برنامه چشم‌انداز ملی قطر^۱ به‌ویژه سومین استراتژی توسعه ملی قطر (۲۰۲۴-۲۰۳۰)، با هدف دستیابی به توسعه پایدار و تضمین زندگی مناسب برای نسل‌های آینده تدوین شده است. این استراتژی که به‌عنوان مرحله نهایی برای تحقق اهداف چشم‌انداز ملی قطر ۲۰۳۰ شناخته می‌شود، شامل چهار رکن اصلی توسعه انسانی، اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی است. قطر با چشم‌انداز ۲۰۳۰ خود، به دنبال تحقق اهدافی همچون توسعه اقتصادی پایدار، ارتقای سطح آموزش و بهداشت و حفظ هویت فرهنگی است. این برنامه بر مبنای اصول توسعه انسانی، توسعه اجتماعی، توسعه اقتصادی و توسعه زیست‌محیطی طراحی شده و نشان‌دهنده اهمیت نگاه جامع و متوازن به توسعه است. در این برنامه، تأکید ویژه‌ای بر نقش آموزش و پرورش در توسعه انسانی و اقتصادی کشور شده است [۱۹].

در این سند، پنج چالش اصلی که قطر با آنها روبرو است مطرح شده و در چهار رکن اساسی برای حل آنها برنامه ارائه شده است. این پنج چالش عبارتند از: سنت و مدرنیته، عدالت بین‌نسلی، مدیریت رشد، حفظ تعادل بین شهروندان و مهاجران و مشارکت در نظارت بر محیط زیست. چهار رکن برنامه‌ریزی آن نیز عبارتند از: توسعه انسانی، توسعه اجتماعی، توسعه اقتصادی و توسعه محیطی [۲۰].

سومین استراتژی توسعه ملی^۲ ابتکارات و اصلاحات جسورانه و تحول‌آفرینی را تعریف می‌کند که برای رسیدن به اهداف باقی‌مانده چشم‌انداز ملی قطر ۲۰۳۰ طراحی شده است. این استراتژی برای بازه زمانی ۲۰۲۴ تا ۲۰۳۰ تدوین شده و هدف آن تثبیت قطر به‌عنوان یک اقتصاد دانش‌بنیان و پایدار است. افزون‌براین، این استراتژی به دنبال تسریع رشد اقتصادی با هدف افزایش سالیانه ۴ درصد، گسترش تولید گاز و سایر بخش‌های غیرنفتی، تشویق نوآوری و افزایش بهره‌وری نیروی کار است. همچنین، قطر بر پایداری مالی تأکید دارد و در تلاش است با افزایش درآمدهای غیرنفتی، وابستگی خود به منابع هیدروکربنی را کاهش دهد.

براساس این استراتژی، قطر به دنبال توسعه پایدار اقتصاد خود به گونه‌ای است که در برابر تغییرات سریع و ناآرام جهانی همچنان رقابتی باقی بماند. این به‌معنای تنوع در بخش‌های اقتصادی اولویت‌دار و ایجاد یک محیط مناسب برای سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار است تا قطر به مقصدی محبوب برای سرمایه‌گذاری خارجی و جذب استعدادها ماهر تبدیل شود. با اجرای سومین استراتژی توسعه ملی، قطر به شهروندان خود مهارت‌های لازم برای موفقیت و داشتن شغل‌های معنادار و رضایت‌بخش در نیروی کار فردا را فراهم خواهد کرد. همچنین، استراتژی به‌نحوی طراحی شده است که از انسجام خانواده‌ها حمایت کند و افتخار به ارزش‌های دینی و فرهنگی و هویت ملی را در اولویت قرار دهد. با بهره‌گیری از این درس‌ها، استراتژی توسعه ملی سوم از طریق یک مدل حکمرانی قوی اجرا خواهد شد تا اطمینان حاصل شود که نتایج و اهداف مورد نظر به موقع محقق شوند و دستاوردهای لازم به دست آید. برنامه اجرای سومین استراتژی توسعه ملی به‌منظور ارائه نتایج تحول‌آفرین، اطمینان از استفاده بهینه منابع، مدیریت ماهرانه وابستگی‌ها، و حفظ انطباق‌پذیری برای مقابله با چالش‌های پیش‌بینی نشده طراحی شده است. نقشه راه اجرای این استراتژی به سه فاز تقسیم می‌شود:

فاز ۱ (۲۰۲۵-۲۰۲۴): این فاز بر ایجاد بنیان‌های اساسی متمرکز است، از جمله حل مشکلات بنیادی، معرفی اصلاحات سیاستی

1. Qatar National Vision 2030
2. Nds3

عمده برای از بین بردن موانع ساختاری پیشرفت، طراحی ابتکارات بزرگ‌مقیاس و آغاز ساخت توانمندی‌ها. فاز ۲ (۲۰۲۷-۲۰۲۶): در این فاز، از بنیان‌های ایجاد شده در فاز ۱ برای گسترش ابتکارات کلیدی بزرگ‌مقیاس استفاده خواهد شد و از توانمندی‌های ساخته شده برای تسریع در روند تحول بهره‌برداری می‌شود. فاز ۳ (۲۰۳۰-۲۰۲۸): در این فاز، تحول به‌طور فزاینده‌ای تسریع خواهد شد و تمرکز بر روی حوزه‌های دارای مزیت رقابتی اثبات شده خواهد بود تا سرعت رشد و توسعه پس از ۲۰۳۰ تعیین شود [۲۱].

در این استراتژی، توجه ویژه‌ای به توسعه نیروی کار ماهر و افزایش مشارکت بخش خصوصی شده است. همچنین، قطر به تقویت همبستگی اجتماعی از طریق سیاست‌هایی که از ساختارهای خانواده، مشارکت زنان در بازار کار و خدمات رفاهی عمومی حمایت می‌کند، توجه دارد. پایداری محیط زیست نیز از اولویت‌های استراتژیک است و این کشور برنامه‌هایی برای کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای به میزان ۲۵ درصد و بهینه‌سازی استفاده از منابع طبیعی دارد [۲۲].

در مجموع، چشم‌انداز ۲۰۳۰ قطر و استراتژی‌های توسعه همراه آن، نشان‌دهنده تعهد این کشور به تنوع‌بخشی به اقتصاد، ارتقای رفاه انسانی و تضمین آینده‌ای پایدار است، درحالی‌که هویت فرهنگی خود را حفظ می‌کند. ابعاد اصلی چشم‌انداز و مؤلفه‌ها و شاخصه‌های ابتکاری هر یک در کشور قطر در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۲.۲. ارکان اصلی چشم‌انداز و ابتکارات کلیدی هر رکن در کشور قطر

ابعاد	مؤلفه	شاخصه‌های ابتکاری
توسعه اقتصادی	تنوع اقتصاد	- توسعه صنایع غیرنفتی و تقویت نقش بخش خصوصی در اقتصاد - ترویج محیطی رقابتی برای کسب‌وکارها و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ^۱ - ترویج نوآوری، کارآفرینی و پیشرفت‌های فناوری
توسعه اجتماعی	بهبود کیفیت زندگی	- ترویج همبستگی اجتماعی، برابری و گنجایش - ارائه خدمات بهداشتی عالی و افزایش دسترسی به آموزش باکیفیت - توسعه سیاست‌های اجتماعی که بنیان خانواده و زندگی اجتماعی را تقویت کند.
توسعه انسانی	آموزش و توانمندسازی نیروی کار	- بهبود سیستم‌های آموزشی و ایجاد فرهنگ یادگیری مادام‌العمر - تشویق به نوآوری و تحقیق در آموزش عالی و آموزش‌های فنی - تجهیز شهروندان با مهارت‌های لازم برای موفقیت در یک اقتصاد مبتنی بر دانش
توسعه زیست‌محیطی	پایداری و منابع طبیعی	- ترویج انرژی‌های تجدیدپذیر و اطمینان از استفاده بهینه از منابع آبی و طبیعی - اجرای سیاست‌هایی برای حفاظت از تنوع زیستی و زیستگاه‌های طبیعی - توسعه زیرساخت‌های سبز و برنامه‌ریزی شهری پایدار

مأخذ: یافته‌های تحقیق.

۳-۳. چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی

«چشم‌انداز عربستان سعودی، ساختن آینده‌ای متنوع و پایدار است که با تکیه بر نوآوری، توسعه انسانی و اقتصاد دانش‌بنیان، جایگاه منطقه‌ای و جهانی خود را به‌عنوان نماد پیشرفت و رفاه ارتقا دهد».

سند توسعه عربستان سعودی ۲۰۲۵ برای دوره زمانی ۲۰۲۵-۲۰۵۵ توسط وزارت اقتصاد و برنامه‌ریزی عربستان سعودی، تهیه و تنظیم شده است. استراتژی بلندمدت عربستان سعودی برای سال ۲۰۲۵ مبتنی بر یک چشم‌انداز اساسی است که در قالب جملات زیر بیان می‌شود: «به خواست و قوه الهی، اقتصاد سعودی در سال ۲۰۲۵ اقتصادی چندمحصولی، شکوفا و مبتنی بر بخش خصوصی خواهد بود. اقتصادی که قادر است فرصت‌های شغلی رضایت‌بخش، کیفیت آموزش، مراقبت‌های بهداشتی

1. Foreign Direct Investment (FDI)

سطح بالا و مهارت‌های لازم برای تضمین رفاه همه شهروندان را فراهم کند و درعین حال ارزش‌های اسلامی و میراث فرهنگی پادشاهی را حفظ کند». یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های این سند، حساسیت به مسئله فقر و جدیت در پیگیری سیاست‌های فقرزدایی است [۲۳].

«قلب جهان عرب و اسلام، قدرت سرمایه‌گذاری و قطبی که سه قاره را به هم وصل می‌کند» چشم‌انداز عربستان سعودی^۱ است. عربستان سعودی با تدوین چشم‌انداز ۲۰۲۵، به دنبال کاهش وابستگی به نفت، تنوع‌بخشی به اقتصاد، جذب سرمایه‌گذاری خارجی، توسعه زیرساخت‌ها و ایجاد تغییرات اجتماعی و فرهنگی برای ایجاد یک جامعه پویا و مدرن و بهبود کیفیت زندگی شهروندان است [۲۴].

محمد بن سلمان به‌عنوان اصلی‌ترین نیروی سیاسی پشت چشم‌انداز ۲۰۳۰، به شدت برای اجرای برنامه‌های خود مصمم است. وی از سال ۲۰۱۶ به‌عنوان رئیس شورای امور اقتصادی و توسعه فعالیت می‌کند و کنترل کاملی بر کلیه اصلاحات اقتصادی و برنامه‌های توسعه مرتبط با چشم‌انداز ۲۰۳۰ دارد [۲۵]. سند چشم‌انداز عربستان در سه فصل با عناوین یک جامعه پویا، اقتصاد شکوفا و ملتی بلندهمت تنظیم شده که هر فصل شامل زیرعنوان‌هایی دیگر است [۲۶].

این برنامه با اهداف مشخص و قابل اندازه‌گیری، مسیر حرکت این کشور را به سمت آینده‌ای پایدار و متعادل ترسیم کرده است [۲۷]. در جدول زیر به ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های سند اشاره شده است.

جدول ۳. ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های چشم‌انداز عربستان

ابعاد	مؤلفه	شاخص
جامعه پویا و پرجنب و جوش	زندگی‌های پربار و تمرکز بر کیفیت زندگی	سه شهر عربستان جزء ۱۰۰ شهر برتر جهان افزایش هزینه‌های خانوار برای فعالیت‌های فرهنگی و سرگرمی از ۲۰۹ درصد به ۶ درصد افزایش نسبت افرادی که حداقل یک‌بار در هفته ورزش می‌کنند از ۱۳ درصد جمعیت به ۴۰ درصد
	ریشه‌های قوی	افزایش دوبرابری تعداد میراث ثبت شده در یونسکو افزایش ظرفیت پذیرش زائران عمره از ۸ میلیون نفر به ۳۰ میلیون نفر در سال
اقتصاد پرونق	پایه‌های قوی	رشد شاخص سرمایه اجتماعی از ۲۶ به ۱۰ افزایش میانگین امید به زندگی از ۷۴ سال به ۸۰ سال
	سرمایه‌گذاری برای بلندمدت	ارتقای رتبه از نوزدهمین اقتصاد بزرگ جهان به ۱۵ اقتصاد برتر افزایش بومی‌سازی بخش‌های نفت و گاز از ۴۰ درصد به ۷۵ درصد افزایش دارایی‌های صندوق سرمایه‌گذاری عمومی از ۶۰۰ میلیارد ریال (۱۵۰ میلیارد دلار) به بیش از ۷ تریلیون ریال (۱۷۵۰ میلیارد دلار)
اقتصاد پرونق	اقتصاد باز برای کسب‌وکار	صعود به ۱۰ کشور برتر در شاخص رقابت‌پذیری جهانی افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از ۳۰۸ درصد به سطح بین‌المللی ۵۰۷ درصد تولید ناخالص داخلی افزایش سهم بخش خصوصی از ۴۰ درصد به ۶۵ درصد تولید ناخالص داخلی
	استفاده از موقعیت منحصر به فرد	ارتقای رتبه جهانی در شاخص عملکرد لجستیک از ۴۹ به ۲۵ و اطمینان از اینکه پادشاهی یک رهبر منطقه‌ای است. افزایش سهم صادرات غیرنفتی در تولید ناخالص داخلی غیرنفتی از ۱۶ درصد به ۵۰ درصد
ملت جاه‌طلب	فرصت‌های جذاب	کاهش نرخ بیکاری از ۱۱٫۶ درصد به ۷ درصد افزایش سهم SME در تولید ناخالص داخلی از ۲۰ درصد به ۳۵ درصد افزایش نرخ مشارکت زنان در نیروی کار از ۲۲ درصد به ۳۰ درصد
	توانمندی مسئولانه	افزایش پس‌انداز خانوار از ۶ درصد به ۱۰ درصد کل درآمد خانوار افزایش سهم بخش غیرانتفاعی در تولید ناخالص داخلی از کمتر از ۱ درصد به ۵ درصد جمع‌آوری یک میلیون داوطلب امور خیریه و توانمندساز در سال (در مقایسه با ۱۱۰۰۰ نفر در حال حاضر)
ملت جاه‌طلب	رهبری مؤثر و کارا	افزایش درآمد غیرنفتی دولت از ۱۶۳ میلیارد ریال به ۱ تریلیون ریال ارتقای رتبه در شاخص کارایی و اثربخشی دولت از ۸۰ به ۲۰ صعود در شاخص دولت الکترونیک از جایگاه ۳۶ به پنج کشور برتر

مأخذ: همان.

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های سند، مسئله‌شناسی آن است. بخش دوم استراتژی بلندمدت عربستان به سیاست‌ها اختصاص دارد و با استفاده از تحلیل SWOT از مهم‌ترین قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای پیش روی اقتصاد عربستان ارزیابی صورت گرفته و ناظر بر آن سه زیربخش ارائه شده است: الف) شناسایی چالش‌ها، ب) تحلیل گزینه‌ها و توصیه‌های سیاستگذارانه، ج) اولویت‌بندی سیاست‌ها. در این سند تلاش‌های فراوانی برای کمی و قابل‌اندازه‌گیری کردن حداکثری افق‌ها و چشم‌اندازهای سند، شده بود. عربستان سعودی در صورت تحقق سند، وارد مرحله جدیدی از تاریخ خود خواهد شد که علاوه بر این که به دستاوردهای مهمی در شرایط داخلی منجر می‌شود، جایگاه خود را نیز در منطقه غرب آسیا تقویت خواهد کرد [۲۶].

چشم‌انداز عربستان سعودی، درحالی‌که شباهت‌هایی با برنامه‌های توسعه‌ای دیگر کشورها دارد، اما ویژگی‌های منحصر به فرد خود را نیز داراست. این برنامه، یک تلاش جسورانه برای تحول اقتصادی و اجتماعی یک کشور نفت‌خیز است و موفقیت این برنامه، می‌تواند الگویی برای سایر کشورهای نفت‌خیز در منطقه باشد. اما با وجود تمام مزایای سند چشم‌انداز، اجرای این برنامه با چالش‌ها و انتقاداتی همچون مقاومت در برابر تغییر از طرف برخی از افراد و گروه‌ها، وابستگی به قیمت نفت حتی با تنوع‌بخشی اقتصاد و مسائل حقوق بشری روبه‌رو است.

۳-۴. چشم‌انداز ۲۰۳۰ مالزی

«چشم‌انداز مالزی، ایجاد جامعه‌ای پیشرفته، همبسته و پایدار است که با نوآوری، عدالت اجتماعی و توسعه متوازن، جایگاه خود را به‌عنوان یک ملت پیشرو در عرصه جهانی تثبیت کند».

در سال ۱۹۹۰، ماهاتیر محمد، نخست‌وزیر وقت، استراتژی «چشم‌انداز ۲۰۲۰» را با توجه به دو بُعد توسعه اقتصادی و عدالت اجتماعی ابلاغ کرد که براساس آن، مالزی باید ظرف ۳۰ سال به کشوری بسیار توسعه‌یافته و رقابتی تبدیل می‌شد. استراتژی اقتصادی جدید^۱ جایگزین سیاست توسعه ملی شد که هدف آن دستیابی به توسعه متوازن در تمام بخش‌های اقتصاد بود. رهبران کنونی مالزی هدف بلندمدت خود را تشکیل اقتصاد دانش و جامعه اطلاعاتی پیشرفته به‌منظور تسریع توسعه تا مرحله جوامع صنعتی پیشرفته می‌دانند. آنها از اقتصاد کنونی عمدتاً مبتنی بر استخراج و فراوری منابع طبیعی برای هدف قرار دادن جامعه مبتنی بر دانش استفاده می‌کنند [۲۸].

هدف استراتژی جدید اقتصادی در سال ۱۹۷۱، اطمینان از لغو روابط مبتنی بر قومیت و توزیع مجدد عادلانه‌تر ثروت بود. این استراتژی بر رشد اقتصادی فزاینده تکیه داشت تا توزیع عادلانه‌تر بودجه دولتی بین تمام گروه‌های قومی مالزی امکان‌پذیر شود. در طول اجرای این استراتژی، تولید ناخالص داخلی مالزی ۳٫۶ برابر در قیمت‌های قابل مقایسه و تولید ناخالص داخلی سرانه ۲٫۲ برابر رشد کرد. تولید ناخالص داخلی در قیمت‌های فعلی بیش از ۱۰ برابر رشد کرد. ۹ برنامه پنج‌ساله برای بیش از ۴۰ سال در مالزی اجرا شد که دهمین برنامه فعلی سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۱۱ را پوشش می‌دهد. آخرین طرح به سمت اولویت‌هایی مانند افزایش ارزش افزوده کالاهای تولید شده، تقویت دانش و مهارت‌های نوآوری، رفع بیشتر نابرابری‌های اجتماعی-اقتصادی، بهبود کیفیت زندگی مردم و تقویت نهادها هدایت شده است.

برنامه چشم‌انداز جدید مالزی^۲ از سال ۲۰۲۱ آغاز شده و تا سال ۲۰۳۰ ادامه دارد، تعهدی برای تبدیل مالزی به کشوری است که به رشد پایدار همراه با توزیع عادلانه و منصفانه در بین گروه‌های درآمدی، قومیت‌ها، مناطق و زنجیره‌های تأمین دست یابد. هدف از این تعهد، تقویت ثبات سیاسی، افزایش رفاه ملت و اطمینان از اتحاد با تجلیل از تنوع قومی و فرهنگی به‌عنوان پایه و اساس دولت ملی است [۲۹]. دولت مالزی در تلاش جهت وحدت ملی مقبول کلیه شهروندان، بدون در نظر گرفتن عقاید مذهبی و قومی خاص، اهداف ذیل را مورد تأکید قرار داده است:

1. New Economic Strategy (NES)
2. Shared Prosperity Vision 2030

توسعه اقتصادی پایدار، کاهش نابرابری‌های درآمدی و اجتماعی، نوآوری و پیشرفت در صنایع، ارتقای زیرساخت‌ها و تکنولوژی، برقراری وحدت بین ساکنین مناطق مختلف، اتحاد شیوه‌های مردسالاری در عرصه‌های مختلف، ایجاد فرصت‌های برابر قانونی و تقسیم عادلانه ثروت، ایجاد نظام لیبرال و مردسالار در سنت‌های فرهنگی متنوع موجود کشور، ایجاد جامعه مترقی در جهت کسب علوم و فناوری‌های پیشرفته که براساس اصول ذیل اعتقاد به خدا، صداقت و نظام حکومتی کشور، استیلای قانون اساسی بر کلیه امور و اجرای قانون، احترام متقابل، رفتار اجتماعی مناسب و اخلاقیات هدایت می‌شود [۳۰].

لازم به ذکر است، مالزی رویکردی جامع و ساختارمند در تدوین و اجرای سند چشم‌انداز داشته است و اهداف و راهبردها به‌خوبی در آن تدوین شده‌اند که در جهت تحقق اهداف سند کمک می‌کند. این کشور بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و انسانی به‌صورت هم‌زمان تأکید کرده و از مشارکت گسترده عمومی و بخش خصوصی بهره‌برداری کرده است [۳۱].

چشم‌انداز ملی مالزی با عنوان «چارچوب اقتصادی مادانی»^۱ معرفی شده تبدیل است که در ژوئیه ۲۰۲۳ توسط نخست‌وزیر داتوک سری انور ابراهیم راه‌اندازی شد. هدف این چارچوب جدید، تبدیل مالزی به یک کشور پیشرفته با رشد اقتصادی پایدار است. این چشم‌انداز به‌جای تمرکز صرف بر رشد اقتصادی، بر توسعه انسانی، عدالت اجتماعی و محیط زیست تأکید دارد.

چشم‌انداز مادانی برای مالزی اهداف بزرگی دارد، از جمله بهبود جایگاه کشور در شاخص‌های توسعه انسانی، ارتقای نرخ مشارکت نیروی کار زنان به ۶۰ درصد، و کاهش فساد به رتبه‌های بالاتر در شاخص‌های جهانی. همچنین، دولت مالزی قصد دارد تا سهم درآمد نیروی کار را به ۴۵ درصد افزایش دهد و تمرکز زیادی بر بهبود زیرساخت‌ها، دیجیتالی‌سازی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، و توسعه منابع انسانی دارد [۳۲].

یکی از اصول کلیدی این چشم‌انداز، «توانمندسازی مردم» است که بر توسعه نیروی انسانی و مهارت‌های لازم برای پیشرفت در دنیای دیجیتال و تکنولوژیک تأکید دارد. همچنین، مالزی به کاهش وابستگی به انرژی‌های فسیلی و حرکت به سمت انرژی‌های تجدیدپذیر و مدیریت منابع پایدار متعهد است. علاوه بر این، تأمین امنیت غذایی و مقابله با تغییرات اقلیمی از جمله اهداف زیست‌محیطی این چشم‌انداز محسوب می‌شود [۳۳].

سند چشم‌انداز ۲۰۲۰ مالزی بر قابل اجرا بودن برنامه پیشرفت، در کنار کمال حداکثری آن، تأکید شده است تا جایی که در سند می‌خوانیم: «هیچ فرمولی کامل نیست. اما ناقص‌ترین و کم‌بازده‌ترین برنامه، برنامه کاملی است که اجرا نشود» [۱۱]. یکی دیگر از ویژگی‌های کلیدی این سند، استفاده از جمله‌ها و واژگان امیدبخش، شفاف و فراگیر، به‌گونه‌ای است که بتواند محرک و نیروبخش تک‌تک شهروندان مالزیایی باشد. به‌طوری‌که در سند می‌خوانیم: «امیدواریم مالزیایی‌هایی که امروز و در چند سال آینده به دنیا می‌آیند، آخرین نسل شهروندان ما باشند که در کشوری زندگی می‌کنند که در حال توسعه نامیده می‌شود. هدف نهایی ما باید مالزی باشد که تا سال ۲۰۲۰ یک کشور کاملاً توسعه‌یافته محسوب می‌شود» [۳۴].

با پایان افق زمانی چشم‌انداز ۲۰۲۰، دولت مالزی برای تداوم مسیر توسعه و پاسخ به تحولات جدید اقتصاد جهانی، چارچوب‌های راهبردی تازه‌ای را تدوین کرد. در این راستا، برنامه «چشم‌انداز رفاه مشترک ۲۰۳۰»^۲ که در سال ۲۰۱۹ معرفی شد، بر رشد فراگیر، کاهش شکاف‌های درآمدی، توزیع عادلانه‌تر فرصت‌های اقتصادی و تقویت انسجام اجتماعی تأکید دارد. این رویکرد در قالب برنامه‌های اجرایی میان‌مدت، به‌ویژه برنامه دوازدهمین مالزی^۳ (۲۰۲۵-۲۰۲۱)، عملیاتی شده است. این برنامه پنج‌ساله، توسعه را در پیوند با عدالت اجتماعی، ارتقای بهره‌وری، تقویت تاب‌آوری اقتصادی و رعایت مسئولیت‌های زیست‌محیطی تعریف می‌کند و تلاش دارد میان رشد اقتصادی و توسعه پایدار تعادل برقرار سازد.

در مجموع، سیر تحول سیاست‌های توسعه مالزی از چشم‌انداز ۲۰۲۰ تا برنامه‌های پس از آن، نشان‌دهنده گذار از تمرکز بر

1. Madani
2. Shared Prosperity Vision 2030
3. Twelfth Malaysia Plan

صنعتی‌شدن و رشد اقتصادی به سوی رویکردی جامع‌تر مبتنی بر توسعه پایدار، عدالت اجتماعی و حکمرانی کارآمد است. این تجربه می‌تواند در مطالعات تطبیقی توسعه، به‌ویژه در سطح کشورهای آسیای جنوب شرقی، به‌عنوان نمونه‌ای قابل بررسی در زمینه تلفیق رشد اقتصادی با ملاحظات اجتماعی و زیست‌محیطی مورد توجه قرار گیرد.

با توجه به شباهت‌های فرهنگی و اجتماعی ایران و مالزی، می‌توان از تجربیات مالزی در تدوین سند چشم‌انداز ایران بهره برد. برخی از نکات مهمی که ایران می‌تواند از مالزی بهره گیرد شامل مواردی چون تأکید بر مشارکت عمومی، توجه به همه ابعاد توسعه، انعطاف‌پذیری و ارزیابی و بازنگری مستمر سند است [۳۵]. ابعاد و مؤلفه‌های چشم‌انداز و شاخصه‌های ابتکاری هر رکن در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۴. ابعاد و مؤلفه‌های چشم‌انداز و شاخصه‌های ابتکاری هر رکن در کشور مالزی

ابعاد	مؤلفه	شاخصه‌های ابتکاری
تحول اقتصادی	اقتصاد با درآمد بالا و رقابتی	<ul style="list-style-type: none"> - تقویت نوآوری، دیجیتالی شدن و سرمایه‌گذاری در تحقیق و توسعه برای تقویت تاب‌آوری اقتصادی - ترویج فناوری‌های سبز و صنایع پایدار، از جمله انرژی‌های تجدیدپذیر و تولید دوستدار محیط زیست - اطمینان از اینکه مالزی به یک مرکز جهانی برای اقتصاد دیجیتال تبدیل می‌شود، با نیروی کار ماهر و یک اکوسیستم کارآفرینی در حال رشد
توسعه پایدار و مسئولیت زیست‌محیطی	رشد سبز و مقاوم	<ul style="list-style-type: none"> - دستیابی به کربن خنثی تا سال ۲۰۵۰، با گام‌های جدی‌تر تا سال ۲۰۳۰ - گسترش استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر (خورشیدی، بادی، آبی) و ارتقای کارایی انرژی - توسعه شهرها و جوامع پایدار که مقاوم در برابر تغییرات اقلیمی و بلایای طبیعی باشند. - تشویق به اقتصاد چرخه‌ای از طریق کاهش زباله، بازیافت و کشاورزی پایدار
جامعه فراگیر و رفاه اجتماعی	فرصت‌های برابر برای همه	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقای آموزش و توسعه مهارت‌ها به‌ویژه برای گروه‌های حاشیه‌ای، به‌منظور اطمینان از آماده بودن نیروی کار برای آینده - تأمین مراقبت‌های بهداشتی جهانی و بهبود استانداردهای زندگی برای تمام شهروندان، با تمرکز ویژه بر جوامع کمتر برخوردار - تقویت برنامه‌های رفاهی اجتماعی به‌منظور ریشه‌کن کردن فقر و ارتقای تحرک اجتماعی - ترویج فرهنگ انسجام اجتماعی و هم‌زیستی، و جشن گرفتن میراث فرهنگی و قومی مالزی
دیجیتالی شدن و نوآوری	تحول دیجیتال و اقتصاد دانش‌بنیان	<ul style="list-style-type: none"> - گسترش زیرساخت‌های پهنای باند برای اطمینان از اتصال دیجیتال در مناطق شهری و روستایی - ایجاد شهرهای هوشمند با فناوری‌های یکپارچه به‌منظور بهبود زندگی شهری و حکمرانی - ترویج نوآوری در بخش‌هایی مانند بیوتکنولوژی، هوش مصنوعی و فین‌تک برای تبدیل مالزی به یک پیشرو در این حوزه‌ها - تشویق به پذیرش ابزارهای دیجیتال و دسترسی به بازارهای جهانی توسط استارت‌آپ‌ها و شرکت‌های کوچک و متوسط
آموزش و توسعه منابع انسانی	آموزش باکیفیت برای آینده	<ul style="list-style-type: none"> - بازنگری در سیستم آموزشی برای تأکید بر تفکر انتقادی، خلاقیت و سواد دیجیتال - تقویت آموزش‌های فنی و حرفه‌ای به‌منظور آماده‌سازی نیروی کار برای صنعت مدرن - تقویت ظرفیت‌های تحقیق و توسعه در دانشگاه‌ها و مؤسسات دیگر برای ارتقای نوآوری - ترویج یادگیری مادام‌العمر جهت اطمینان از اینکه شهروندان در طول دوران شغلی خود با فناوری‌ها و صنایع جدید تطبیق پیدا کنند.
حاکمیت خوب و ثبات سیاسی	مؤسسات قوی و حاکمیت قانون	<ul style="list-style-type: none"> - تقویت نهادها، به‌ویژه نهادهای مرتبط با عدالت، مبارزه با فساد و خدمات عمومی - ترویج شفافیت و مسئولیت‌پذیری در عملیات دولت - تشویق به مشارکت شهروندان در فرایندهای دموکراتیک و تصمیم‌گیری - تضمین ثبات سیاسی از طریق ترویج اتحاد، تحمل و احترام به حاکمیت قانون
همکاری جهانی و روابط بین‌المللی	افزایش نفوذ مالزی در سطح جهانی	<ul style="list-style-type: none"> - گسترش روابط تجاری و سرمایه‌گذاری مالزی از طریق مشارکت‌های استراتژیک، به‌ویژه با اقتصادهای نوظهور - تقویت جایگاه مالزی در مجامع بین‌المللی مانند سازمان ملل، آسه‌آن و سازمان تجارت جهانی - ترویج قدرت نرم از طریق دیپلماسی فرهنگی و معرفی میراث متنوع مالزی
امنیت ملی و صلح	امنیت و ثبات برای یک کشور صلح‌آمیز	<ul style="list-style-type: none"> - تقویت توانمندی‌های دفاعی و افزایش امنیت سایبری برای حفاظت از منافع ملی - ترویج صلح و امنیت در سطح منطقه‌ای از طریق ارتقای دیالوگ و همکاری میان کشورهای آسه‌آن - اطمینان از امنیت از طریق اجرای مؤثر قانون و پلیس اجتماعی

مأخذ: همان.

۵-۳. چشم‌انداز ۲۰۴۰ عمان

«چشم‌انداز عمان، ساختن آینده‌ای پویا و پایدار است که با حفظ هویت فرهنگی و بهره‌گیری از نوآوری و توسعه اقتصادی، رفاه و پیشرفت همه‌جانبه را برای نسل‌های آینده تضمین کند».

چشم‌انداز عمان ۲۰۴۰ یک برنامه استراتژیک است که در سال ۲۰۲۰ تحت هدایت سلطان هیثم بن طارق به تصویب رسید. این چشم‌انداز با هدف ایجاد تغییرات بنیادی در زیرساخت‌ها، اقتصاد و جامعه عمان از سال ۲۰۲۱ تا ۲۰۴۰ طراحی شده است. یکی از ویژگی‌های برجسته این برنامه، مشارکت گسترده مردم و نهادهای مختلف در تدوین آن است که از طریق برگزاری کارگاه‌ها، جلسات و نظرسنجی‌ها صورت گرفته است. چشم‌انداز عمان ۲۰۴۰ به چهار رکن اصلی تقسیم می‌شود:

- ۱ **مردم و جامعه:** تمرکز بر افزایش کیفیت زندگی مردم، تقویت هویت فرهنگی و فراهم کردن فرصت‌های برابر برای هم،
- ۲ **اقتصاد و توسعه:** تأکید بر تنوع اقتصادی، استفاده از نوآوری و توسعه بخش خصوصی به‌عنوان موتور رشد،
- ۳ **حاکمیت و عملکرد نهادها:** بهبود کارایی حکومت و افزایش شفافیت در عملکرد دولت،
- ۴ **محیط زیست پایدار:** حفظ منابع طبیعی و تقویت اکوسیستم‌ها برای تحقق توسعه پایدار.

این برنامه با هدف کاهش وابستگی به نفت و گاز و ایجاد اقتصادی متنوع و پایدار طراحی شده و همچنین در پی تحقق شاخص‌های بین‌المللی مانند رقابت‌پذیری جهانی، کارایی حکومتی و عملکرد زیست‌محیطی است و در تلاش است تا عمان را به یک هاب سرمایه‌گذاری و یک الگو در منطقه تبدیل کند. طبق گزارش‌های اخیر، از جمله گزارشی که در سپتامبر ۲۰۲۴ منتشر شد، پیشرفت‌ها در این زمینه‌ها را نشان می‌دهند و همچنین به بهبود در شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی اشاره دارند [۳۶]. عمان به‌دنبال توسعه زیرساخت‌ها، بهبود کیفیت زندگی، تقویت سیستم آموزشی و افزایش مشارکت بخش خصوصی است. اهداف کلیدی چشم‌انداز ۲۰۴۰ عمان عبارتند از:

– **توسعه اقتصادی و تنوع‌بخشی به اقتصاد:** هدف اصلی این برنامه، تنوع‌بخشی به اقتصاد عمان و کاهش وابستگی به منابع طبیعی به‌ویژه نفت و گاز است. این هدف از طریق توسعه صنایع مختلف مانند گردشگری، صنایع سبز، حمل‌ونقل و فناوری اطلاعات و ارتباطات دنبال می‌شود. عمان همچنین به‌دنبال جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و تقویت اقتصاد دانش‌بنیان است.

– **توسعه اجتماعی و ارتقای سطح زندگی:** یکی از اولویت‌های عمان در این چشم‌انداز، ارتقای سطح زندگی و رفاه اجتماعی مردم است. دولت به‌دنبال بهبود خدمات بهداشتی، مسکن و ارتقای کیفیت خدمات عمومی است. همچنین بر ایجاد فرصت‌های شغلی و کاهش نرخ بیکاری به‌ویژه در میان جوانان تأکید می‌شود.

– **توسعه انسانی و آموزشی:** سرمایه‌گذاری در آموزش و توسعه مهارت‌های انسانی از ارکان اصلی این برنامه است که شامل بهبود نظام آموزشی، ارتقای کیفیت آموزش و پرورش، و توسعه مهارت‌های فنی و حرفه‌ای است که بتواند نیازهای بازار کار مدرن را پاسخ‌گو باشد.

– **حفاظت از محیط زیست و پایداری:** عمان به‌دنبال توسعه‌ای پایدار و دوستدار محیط زیست با استفاده بهینه از منابع طبیعی، توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر و اجرای سیاست‌های زیست‌محیطی است. برنامه ۲۰۴۰ عمان به حفاظت از منابع طبیعی و کاهش آثار تغییرات اقلیمی توجه ویژه دارد.

– **تقویت حاکمیت و مشارکت بخش خصوصی:** افزایش شفافیت، کارآمدی دولتی و جذب مشارکت بیشتر بخش خصوصی یکی دیگر از اهداف این چشم‌انداز است. عمان به‌دنبال ایجاد یک فضای اقتصادی مطلوب برای سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی بوده و در این راستا اصلاحات اقتصادی و اداری را در دستور کار قرار داده است.

گفتنی است، چشم‌انداز ۲۰۴۰ عمان به‌عنوان نقشه راهی برای تبدیل عمان به یک کشور مدرن، پویا و پایدار طراحی شده است.

این برنامه با تمرکز بر توسعه اقتصادی، اجتماعی، و زیست‌محیطی به دنبال ایجاد آینده‌ای روشن و پایدار برای کشور و شهروندان عمانی است [۳۷]. ابعاد و مؤلفه‌های چشم‌انداز و شاخصه‌های ابتکاری هر رکن در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۵. ابعاد و مؤلفه‌های چشم‌انداز و شاخصه‌های ابتکاری هر رکن در کشور عمان

ابعاد	مؤلفه	شاخصه‌های ابتکاری
تنوع اقتصادی و رشد	کاهش وابستگی به نفت و گاز از طریق سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی	توسعه بخش‌های غیرنفتی مانند تولید، حمل‌ونقل، کشاورزی و شیلات ترویج عمان به‌عنوان یک مرکز تجاری و بازرگانی جهانی از طریق بهبود زیرساخت‌ها و حمل‌ونقل تقویت جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تقویت مشارکت‌های بخش عمومی و خصوصی
توسعه سرمایه انسانی	تمرکز بر توسعه نیروی کار ماهر و تحصیل کرده که قادر به هدایت تنوع اقتصادی کشور باشد.	بهبود کیفیت آموزش و برنامه‌های آموزش فنی و حرفه‌ای گسترش دسترسی به آموزش عالی و تشویق نوآوری در فناوری افزایش اشتغال جوانان و فرصت‌های کارآفرینی
نوآوری و پیشرفت فناوری	ترویج فرهنگ نوآوری و پذیرش فناوری برای هدایت رشد اقتصادی	گسترش اقتصاد دیجیتال و تشویق به توسعه استارت‌آپ‌های مبتنی بر فناوری ترویج استفاده از فناوری‌های نوظهور مانند هوش مصنوعی، اینترنت اشیا و راه‌حل‌های انرژی تجدیدپذیر توسعه زیرساخت‌های دیجیتال برای حکمرانی الکترونیکی و خدمات آنلاین
توسعه پایدار و حفاظت از محیط زیست	ترویج شیوه‌های زیست‌محیطی پایدار و حفاظت از منابع طبیعی عمان	افزایش استفاده از انرژی تجدیدپذیر با تمرکز بر انرژی خورشیدی، بادی و هیدروالکتریک اجرای برنامه‌های بهره‌وری انرژی در تمام بخش‌ها حفاظت از تنوع زیستی، میراث طبیعی و منابع آب عمان
رشد بخش خصوصی و کارآفرینی	تشویق رشد بخش خصوصی به‌عنوان نیروی محرکه توسعه اقتصادی و ایجاد اشتغال	ساده‌سازی مقررات کسب‌وکار برای جذاب‌تر کردن عمان برای سرمایه‌گذاران حمایت از شرکت‌های کوچک و متوسط (SMEs) و استارت‌آپ‌ها تقویت اکوسیستم کارآفرینی از طریق فراهم کردن دسترسی به منابع مالی، مشاوره و فرصت‌های بازار
توسعه اجتماعی و کیفیت زندگی	تضمین رفاه اجتماعی شهروندان عمانی با تأکید بر بهداشت، آموزش و خدمات اجتماعی	گسترش خدمات بهداشتی و بهبود نتایج بهداشتی عمومی تضمین دسترسی به آموزش باکیفیت و فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر تقویت شبکه‌های ایمنی اجتماعی و کاهش نابرابری‌ها
حکمرانی و اثربخشی نهادها	تقویت سیستم‌های حکمرانی برای تضمین شفافیت، مسئولیت‌پذیری و کارایی در اداره امور عمومی	مدرن‌سازی نهادهای بخش عمومی و بهبود ارائه خدمات تقویت اقدامات ضدفساد و تشویق مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها ترویج حکمرانی دیجیتال و تقویت شفافیت در فرایندهای دولتی
ادغام منطقه‌ای و جهانی	تقویت نقش عمان در امور منطقه‌ای و جهانی از طریق دیپلماسی و شراکت‌های اقتصادی	گسترش روابط تجاری عمان و شراکت‌های اقتصادی با بازارهای جهانی تقویت نقش عمان در سازمان‌های منطقه‌ای مانند شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه عرب ترویج عمان به‌عنوان یک مرکز تبادل فرهنگی و گردشگری

مأخذ: همان.

۳-۶. چشم‌انداز ترکیه

«چشم‌انداز ترکیه، تبدیل شدن به کشوری پیشرفته و فراگیر است که با بهره‌مندی از نوآوری، توسعه پایدار و همبستگی اجتماعی، نقش برجسته‌ای در منطقه و جهان ایفا کند».

برنامه یازدهم توسعه ترکیه (۲۰۲۳-۲۰۱۹)، اولین برنامه از سری برنامه‌های توسعه این کشور است که در نظام ریاست‌جمهوری تهیه شده است. این سند چشم‌انداز توسعه ترکیه را با دید بلندمدت تعیین می‌کند و به‌عنوان نقشه راه، مبنایی برای پاسخ‌گویی

به ارزش‌های اساسی و انتظارات مردم، ارتقای سطح رفاه مردم و جایگاه این کشور در رتبه‌بندی‌های بین‌المللی محسوب می‌شود. در واقع برنامه یازدهم توسعه که برنامه‌ای پنج‌ساله است، نخستین بخش از یک چشم‌انداز پانزده‌ساله با شعار «ترکیه‌ای قوی‌تر و مرفه‌تر که ارزش افزوده بیشتری تولید می‌کند و به‌طور عادلانه‌تری به اشتراک می‌گذارد» است. برنامه توسعه، تغییری کلی و پیشرفتی چشمگیر در تمام عرصه‌ها و اجرایی مصمم و بدون وقفه را از منظر بلندمدت در نظر گرفته است. هدف این طرح تغییر ساختار اقتصادی، حفظ ثبات و پایداری در بلندمدت، توسعه و تقویت سرمایه انسانی از آموزش و پرورش و همچنین ارتقای ظرفیت‌های فناوری و نوآوری از طریق توسعه فناوری ملی است.

در چارچوب این چشم‌انداز، هدف بلندمدت برنامه یازدهم توسعه، ارتقای موقعیت بین‌المللی ترکیه و سطح رفاه مردم آن، با تکیه بر ارزش‌های اساسی و انتظارات ملت است. به بیان دیگر، ترکیه باید به کشوری با بالاترین سطح درآمد و بالاترین سطح توسعه انسانی تبدیل شود. در این راستا، اهداف کوتاه‌مدتی همچون: ۱. افزایش تولید ناخالص داخلی به ۱۰۸۰ میلیارد دلار، ۲. افزایش درآمد سرانه به ۱۲،۴۸۴ دلار، ۳. افزایش صادرات به ۲۲۶،۶ میلیارد دلار، ۴. کاهش نرخ بیکاری به ۹،۹ درصد و ۵. کاهش نرخ تورم و تک‌رقمی ساختن آن تا سال ۲۰۲۳، برای این برنامه در نظر گرفته شده است [۳۸].

برنامه یازدهم توسعه بر تسهیل و افزایش رقابت و کارایی در همه زمینه‌ها متمرکز است. این طرح دارای پنج رکن اساسی است، که عبارتند از: ۱. اقتصاد پایدار و قوی، ۲. تولید و بهره‌وری رقابتی، ۳. نیروی انسانی توانمند و جامعه قدرتمند، ۴. شهرهای قابل زندگی و محیط زیست پایدار و ۵. حاکمیت قانون، دموکراسی و حکمرانی خوب. موارد مذکور ارکان دستیابی به چشم‌انداز نهایی سند یعنی: «ترکیه‌ای قوی‌تر و مرفه‌تر که ارزش افزوده بیشتری تولید می‌کند و به‌طور عادلانه‌تری به اشتراک می‌گذارد» هستند. با تکیه بر این رویکرد، هدف این طرح افزایش تولید داخلی و تسریع صنعتی شدن به‌ویژه در بخش‌های اولویت‌دار شناسایی شده در صنعت تولید است. علاوه بر بخش‌های دارای اولویت صنعت تولید، کشاورزی، جهانگردی و صنایع دفاعی نیز به‌عنوان حوزه‌های دارای اولویت برای توسعه در برنامه یازدهم توسعه معرفی شده‌اند.

در این طرح ذیل بخش «اقتصاد پایدار و قوی»، چارچوبی از اصول اساسی حاکم بر سیاست‌های پولی، مالی، درآمدی و تجارت خارجی ارائه شده است. همچنین در راستای تقویت این سیاست‌ها اهدافی برای اقتصاد کلان ترکیه مشخص شده است. بخش «تولید و بهره‌وری رقابتی» سیاست‌های دستیابی به رقابت‌پذیری و افزایش بهره‌وری در اقتصاد و حمایت از تحول ساختاری در تولید و همچنین بهبود رفاه را دربرمی‌گیرد. این طرح در بخش «نیروی انسانی توانمند و جامعه قدرتمند»، سیاست‌هایی را برای تقویت سرمایه انسانی، اجرای رویکرد رشد فراگیر و افزایش سطح رفاه در تمام اقشار جامعه مطرح می‌کند. در بخش «شهرهای قابل زندگی و محیط زیست پایدار» اهداف و سیاست‌هایی با هدف حفاظت از محیط زیست، بهبود کیفیت زندگی در مناطق شهری و روستایی و کاهش شکاف توسعه منطقه‌ای مطابق با هدف کلی سند یعنی افزایش منافع اقتصادی و اجتماعی تعیین می‌شوند. در نهایت بخش «حاکمیت قانون، دموکراسی و حکمرانی خوب» اهداف و سیاست‌هایی را شامل می‌شود که هدف آنها تقویت اصول حاکمیت قانون و دموکراتیزه کردن همه نهادها و سازمان‌های تشکیل‌دهنده کشور، تقویت فراگیر بودن، شفافیت و پاسخ‌گویی در همه سطوح مدیریت دولتی است [۳۸].

سند برنامه یازدهم ترکیه در ۵ رکن اصلی و در مجموع ۷۲ مقوله محوری تدوین شده است. در هریک از مقوله‌های محوری ضمن تعیین اهداف شفاف و دقیق، سیاست‌ها و اقدامات لازم برای تحقق آنها نیز ارائه شده است. این ورود دقیق و جزئی سند در هریک از مقوله‌ها سبب شفافیت و ساده‌سازی آن شده است. در واقع به این شیوه تلاش شده است که در طول دوره اجرای برنامه، دریافت و فهم اهداف تعیین شده برای هر مقوله توسط تمام بخش‌های جامعه به‌ویژه بخش متولی تحقق آن، تسهیل شده و اقدامات اساسی برای دستیابی به آنها با شفافیت بیشتری صورت پذیرد. برای اجرای موفقیت‌آمیز این سند بر داشتن رویکردی انسان‌محور، مشارکتی، فراگیر، پاسخ‌گو، شفاف و کارآمد تأکید شده است که این موضوع خود متضمن افزایش مشارکت اعضا جامعه در اجرای سند خواهد بود. ابعاد و مؤلفه‌های چشم‌انداز و شاخصه‌های ابتکاری هر رکن در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۶. ابعاد و مؤلفه‌های چشم‌انداز و شاخصه‌های ابتکاری هر رکن در کشور ترکیه

ابعاد	مؤلفه	شاخصه‌های ابتکاری
رشد و تنوع بخشی اقتصادی	- تقویت اقتصاد ترکیه از طریق مدرن سازی صنعتی و نوآوری	- افزایش سهم صنایع پیشرفته در تولید ناخالص داخلی - گسترش بازارهای صادراتی و بهبود زیرساخت‌های تجاری - جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در حوزه‌های فناوری، انرژی و تولید
تحول دیجیتال	- توسعه اقتصاد دیجیتال با پذیرش فناوری‌های پیشرفته مانند هوش مصنوعی (AI) ، رباتیک و بلاکچین	- توسعه شهرهای هوشمند - گسترش زیرساخت‌های دیجیتال برای پشتیبانی از «G5» و فراتر از آن - ایجاد مراکز نوآوری و پارک‌های فناوری
پایداری و انتقال سبز	- اولویت بندی پایداری محیط زیست برای مقابله با تغییرات اقلیمی و کاهش انتشار کربن	- انتقال به منابع انرژی تجدیدپذیر مانند خورشیدی، بادی و آبی - تقویت سیستم‌های حمل و نقل عمومی و ترویج خودروهای برقی - احیای جنگل‌ها و حفاظت از تنوع زیستی
توسعه سرمایه انسانی و آموزش	- ایجاد نیروی کار ماهر و رقابتی در سطح جهانی	- اصلاح نظام آموزشی برای همسویی با مهارت‌های قرن بیست و یکم - تشویق آموزش فنی- حرفه‌ای و رشته‌های علوم، فناوری، مهندسی و ریاضیات - ترویج تنوع فرهنگی و زبانی
استراتژی ژئوپلیتیکی و نفوذ جهانی	- تقویت نقش ترکیه در سازمان‌های بین‌المللی و ایجاد روابط دیپلماتیک قوی تر - تبدیل ترکیه به رهبر منطقه‌ای در تجارت، انرژی و امنیت	- افزایش کمک‌های بشردوستانه و حمایت از توسعه کشورهای همسایه و در حال توسعه
برابری اجتماعی و فراگیری	- کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی از طریق اصلاحات هدفمند - بهبود دسترسی به خدمات بهداشتی، مسکن و خدمات اجتماعی	- توانمندسازی جوامع محروم، به ویژه زنان و جوانان، از طریق برنامه‌های اشتغال و کارآفرینی - تقویت نفوذ فرهنگی ترکیه در جهان از طریق هنر، فیلم و ادبیات

مأخذ: همان.

۷-۳. چشم‌انداز امارات متحده عربی

«چشم‌انداز امارات متحده عربی، خلق جامعه‌ای هوشمند، پیشرو و پایدار است که با نوآوری بی حد و مرز، تنوع اقتصادی و تعالی انسانی، آینده‌ای درخشان و الهام‌بخش را برای جهان رقم بزند».

درس‌های سیاستی کشور امارات متحده عربی از تجربه سندپردازی چشم‌انداز خود، به ویژه چشم‌انداز ۲۰۲۱ و برنامه‌ریزی‌های مربوط به چشم‌انداز ۲۰۷۱ را می‌توان به صورت زیر دسته‌بندی کرد:

- **ضرورت آینده‌نگری و تفکر استراتژیک:** امارات تأکید زیادی بر برنامه‌ریزی بلندمدت دارد. چشم‌انداز ۲۰۲۱ و ۲۰۷۱ نشان دادند که داشتن نگاه آینده‌نگر نه تنها به بهبود وضعیت فعلی کشور کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز توسعه پایدار نیز می‌شود. توسعه آینده‌پژوهی در خط‌مشی‌گذاری، یکی از اصول کلیدی این کشور است.

- **تمرکز بر تنوع بخشی اقتصادی:** امارات تجربه کرده که اتکا به منابع طبیعی (مانند نفت) برای توسعه بلندمدت پایدار نیست. این کشور با ایجاد سیاست‌هایی نظیر سرمایه‌گذاری در گردشگری، فناوری، نوآوری و انرژی‌های تجدیدپذیر تلاش کرده است که اقتصاد خود را متنوع کند.

- **توسعه سرمایه انسانی:** چشم‌اندازها بر اهمیت نیروی انسانی توانمند تأکید دارند. امارات با تمرکز بر آموزش، مهارت‌آموزی و ایجاد دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی تلاش کرده است تا نسل جدیدی از نیروی کار ماهر و خلاق ایجاد کند که بتوانند اهداف توسعه‌ای کشور را محقق سازند.

- **پذیرش فناوری‌های نوین:** امارات سیاست‌هایی را اتخاذ کرده که بر دیجیتالی‌سازی و پذیرش فناوری‌های نوین نظیر هوش

مصنوعی، بلاکچین و شهرهای هوشمند تمرکز کند. این درس سیاستی بر لزوم هماهنگی با تحولات فناوری جهانی استوار است.

– **مشارکت بخش خصوصی و همکاری بین‌المللی:** یکی از اصول کلیدی در سند‌های چشم‌انداز امارات، اهمیت دادن به نقش بخش خصوصی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. امارات نشان داده که از طریق همکاری با شرکت‌های بین‌المللی و ایجاد چارچوب‌های قانونی مناسب می‌توان به اهداف چشم‌انداز دست یافت.

– **پایداری و محیط‌زیست:** چشم‌اندازهای امارات بر محیط زیست و توسعه پایدار تأکید ویژه‌ای دارند. پروژه‌هایی نظیر شهر پایدار مصدر^۱ نشان‌دهنده اهمیت بهینه‌سازی منابع و حفظ محیط زیست در خط‌مشی‌گذاری‌ها است.

– **رهبری و حکمرانی تحول‌آفرین:** تجربه امارات نشان داد که رهبری قوی و یکپارچگی بین نهادهای دولتی برای موفقیت چشم‌اندازها ضروری است. حاکمیت شفاف و نتیجه‌ای از دیگر درس‌های کلیدی است که این کشور به آن رسیده است [۳۹]. ابعاد و مؤلفه‌های چشم‌انداز و شاخصه‌های ابتکاری هر رکن در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۷. ابعاد و مؤلفه‌های چشم‌انداز و شاخصه‌های ابتکاری هر رکن در کشور امارات

ابعاد	مؤلفه	شاخصه‌های ابتکاری
تنوع اقتصادی	کاهش وابستگی به نفت توسعه بخش‌های غیرنفتی	– تحریک بخش خصوصی برای داشتن سهم بزرگتری در اقتصاد – تقویت مشارکت‌های میان دولت و جوامع تجاری به‌منظور رشد اقتصادی – تشویق کارآفرینی، نوآوری و توسعه صنایع جدید
توسعه اجتماعی و انسانی	کیفیت زندگی و رفاه	– ارائه خدمات بهداشتی و آموزشی باکیفیت و در دسترس – تقویت برنامه‌های رفاهی اجتماعی، ترویج برابری و عدالت اجتماعی – ترویج برابری جنسیتی، توانمندسازی جوانان و توسعه اجتماعی
توسعه پایدار و مدیریت زیست‌محیطی	رشد سبز و پایداری	– انتقال به منابع انرژی پاک و تجدیدپذیر – بهبود سیستم‌های مدیریت آب و پسماند – ترویج توسعه پایدار شهری و زیرساخت‌های سبز
نوآوری فناوری	رهبری در فناوری	– تشویق نوآوری در بخش فناوری و ایجاد اقتصادی دیجیتال – ساخت زیرساخت‌های سطح جهانی که از رشد استارت‌آپ‌های فناوری پشتیبانی کند. – توسعه راه‌حل‌های فناوری پیشرفته برای حل چالش‌های ملی و جهانی

مأخذ: همان.

۴. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این گزارش اسناد توسعه‌ای کشورهای گوناگون مورد بررسی قرار گرفتند. اسناد بررسی شده با هم تفاوت‌ها و شباهت‌هایی داشتند که با کمی ژرف‌نگری می‌توان اصول و ویژگی‌های مشترک این اسناد را تبیین کرد. این ویژگی‌های مشترک و حتی استفاده از زبان توسعه‌ای نسبتاً مشابه، اهداف نزدیک به هم، راهبردهای تقریباً همسو و مانند آن گواه آن است که اغلب کشورهای جهان امروز، حداقل در سطح نظر، دورخیز شتابانی را برای رسیدن به چشم‌اندازهای مطلوب آغاز کرده‌اند و منطق برنامه‌ریزی خود را بر ساخت آینده استوار کرده‌اند. امروزه توسعه‌اندیشی در حقیقت پارادایم مسلط جهانی و شرط بقا در آینده این جهان است. تمام کشورها از چشم‌اندازهای روشن آینده سخن می‌گویند، برای آن برنامه‌ریزی می‌کنند، نیروهای خود را در راستای تحقق این

1. Masdar City

برنامه‌ریزی‌ها بسیج می‌کنند، نسبت به روندهای ملی و جهانی حساسند و از دانش روز بومی و جهانی برای رسیدن به آنچه مطلوب می‌پندارند، بهره‌مند می‌شوند. تفاوت اصلی کشورها علاوه بر نوع آینده‌نگری آنها، در عرصه عمل نیز خود را نشان می‌دهد. اینکه این برنامه‌ریزی‌ها و ترسیم افق‌ها و چشم‌اندازها تا چه اندازه در عرصه عمل متجلی شود، تعیین‌کننده تفاوت سطح نهادی توسعه کشورهاست.

مسئله عدالت و برابری یکی از مهم‌ترین مسئله‌هایی است که در عمده اسناد توسعه‌ای هم در متن اسناد و هم در روح، به آن پرداخته شده است. در مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر به‌عنوان سند پشتیبان سند ۲۰۳۰، به حرمت ذاتی آدمی و حقوق برابر و سلب‌ناپذیر تمامی اعضای خانواده بشری اشاره شده است. این سند توضیح می‌دهد که تمامی انسان‌ها آزاد به دنیا آمده‌اند و در حقوق باهم برابرند و بین آنها هیچ تمایزی وجود ندارد. از این رو، لازم است تا با یکدیگر عادلانه و برادرانه رفتار کنند. در فصل ششم سند توسعه چین ۲۰۳۰، بر تهیه یک نظام رفاهی که منجر به توسعه سرمایه انسانی شود و رفاه اجتماعی اولیه را برای رشد و توسعه فراهم آورد، تأکید شده است. بر این اساس، خط‌مشی‌گذاری‌ها باید برابری فرصت‌ها در زمینه‌های مختلف آموزش، سلامت، اشتغال و کارآفرینی را بدون ایجاد وابستگی رفاهی فراهم کنند.

یکی دیگر از مهم‌ترین ویژگی‌های مشترک اسناد توسعه‌ای توجه به **انعطاف‌پذیری و تغییر** آنها با توجه به شرایط پیش آمده است. این ویژگی بدان معناست که افق و راهبردهای پیش‌بینی شده در سند باید براساس شرایط متحول هر زمان قابلیت اصلاح، تعدیل یا تغییر داشته باشند که از اصول برنامه‌ریزی آینده‌پژوهانه^۱ نیز است. از مطالعه این اسناد می‌توان دریافت که سند توسعه نباید به‌مثابه یک الگوی ایستا، بریده از شرایط و فرازمانی و فرامکانی دیده شود، بلکه باید همچنان که از ابتدا مطابق مقتضیات جامعه ملی و واقعیات حاصل از روندهای جهانی طرح می‌شود، براساس شرایط متحول ملی و جهانی قابلیت تغییر و به‌روز شدن را نیز داشته باشد.

در طراحی و تدوین الگو باید به شرایط و مسائل کنونی در سطح ملی و جهانی، تهدیدها و فرصت‌ها، نقاط قوت و ضعف، تجربه‌های توأم با پیروزی یا شکست گذشته، و نیز روندهای آینده توجه جدی شود. در اسناد کشورهایی چون کره، ژاپن و اتحادیه اروپا، نقد گذشته و سخن گفتن از شکست‌ها، بحران‌ها، اشتباهات و مخاطرات، بی‌پروا تر و مفصل تر شرح یافته است. شاید این نشان‌دهنده آن باشد که مواجهه بی‌نقاب با گذشته، اکنون و آینده تا چه اندازه تعیین‌کننده کامیابی کشورها در مدیریت موفق توسعه است و در این امر نمی‌توان با بازیگران و ذی‌نفعان بی‌پرده سخن نگفت. نکته راهبردی دیگر که در مرور اسناد برجسته شد، این است که برنامه‌ها باید برای پاسخ‌گویی به چالش‌های کنونی و آینده طراحی شوند، متعاقباً جامعه محل اجرای خود را بشناسند و به‌طور کلی «زمینه‌مند» و مختص آن سرزمین باشند.

یکی دیگر از ویژگی‌های مشترک اسناد توسعه‌ای مورد بررسی، اشاره به **روابط و تعامل سازنده با سایر کشورهای دنیاست**. در تمام اسناد به اهمیت تعامل مثبت بین‌المللی، بهبود روابط خارجی و دیپلماسی فعال، روابط گرم و سازنده، استفاده از تجارب جهانی و تقویت تبادلات و تعاملات بین‌المللی به‌مثابه شرط اجتناب‌ناپذیر توسعه در جهان تأکید شده است. گویی عوامل جهان آینده هر روز به‌هم وابسته‌تر می‌شوند.

در اسناد توجه ویژه‌ای بر **آموزش منابع انسانی و پرورش افراد خلاق و توانا** شده است. به‌تعبیری افراد و انسان‌ها به‌عنوان موتور اصلی توسعه و پیشرفت و تعیین‌کنندگان نهایی مزیت هر کشور در عرصه رقابت بین‌المللی در نظر گرفته شده‌اند. به‌ویژه پرورش افراد خلاق، نوآور و متفاوت به شدت مورد تأکید قرار می‌گیرد.

با توجه به نفوذ هرچه بیشتر فناوری‌های ارتباطی در عصر کنونی، در عمده اسناد توسعه‌ای مورد بررسی بر گسترش کمی و کیفی **فناوری‌های نوظهور اطلاعاتی - ارتباطی** به‌مثابه یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر توسعه و پیشرفت در جهان امروز، تأکید

ویژه‌ای شده است. هم حکومت و هم شهروندان باید به این فناوری‌ها دسترسی داشته باشند و بتوانند از آنها استفاده کنند.

در همه اسناد بر رفع تبعیض‌ها و ترویج هرچه بیشتر ویژگی «فراگیری»^۱ (منظور نهادهایی است که سرمایه و فرصت‌ها را با در نظر گرفتن عدالت، توزیع می‌کنند و در جهت توسعه ملی فعالیت می‌کنند) در کشور برای رسیدن به توسعه، تأکید ویژه‌ای شده است. آنچه به‌نحوی در تمامی اسناد مورد بررسی به چشم می‌خورد، تأکید بر این نکته است که رمز پیشرفت، بسیج تمام ظرفیت‌های انسانی کشور، صرف‌نظر از وابستگی‌های سیاسی و نژادی و عقیدتی و ... است. کشوری که در راه پیشرفت گام می‌گذارد باید در درجه اول به‌نوعی انسجام و آشتی با خود دست یابد. الزام برابری همگانی در دسترسی به فرصت‌های اقتصادی و سیاسی باید بدون استثنا و به‌صورت واقعی اجرا شود تا تمام ظرفیت یک کشور در مسیر پیشرفت قرار گیرد. در اسناد هرچند بر «خصوصی‌سازی» به‌مثابه یک استراتژی اجتناب‌ناپذیر توسعه اقتصادی تأکید شده، اما درعین‌حال نسبت به سوءاستفاده از روند خصوصی‌سازی توسط مفسدین اقتصادی و یا ضوابط استوار بر آن (مثل مشارکت مردم، نظام مالیاتی و بار آن بر کسب‌وکارها یا گزینه‌های بدیل و ...)، جهت‌گیری شده است.

در همه اسناد مورد بررسی بر اهمیت محیط زیست، رد توسعه به هزینه تخریب محیط زیست و استفاده از روش‌ها و فناوری‌هایی که رابطه بین توسعه همه‌جانبه و حفاظت از محیط زیست را به نقطه بهینه‌ای برسانند، تأکید ویژه‌ای شده است. مسئله زنان، یکی دیگر از موضوعات راهبردی است که کشورهای در حال توسعه را به تمرکز خط‌مشی‌گذاری خود واداشته است. روندهای مشارکت اقتصادی و اجتماعی زنان در کنار برخی تصمیم‌گیری‌های اخیر کشورهای عربی برای فعال شدن نقش زن در عرصه‌های اجتماعی نشان می‌دهد که چالش‌های جدی در این طبقه وجود داشته و صدای آنان در محافل برنامه‌ریزی شنیده شده است. هرچند که ممکن است توجه به توسعه نقش زن در جوامع آینده به‌عنوان یک ویتترین سیاستی جهت برقراری حقوق بشر، شمرده شود، اما به‌طور قطع، روندهای مشارکت‌طلبانه و ایجاد روحیه‌های جدید همکاری در آینده حتمی به‌نظر می‌رسد. بنابراین باید از غفلت راهبردی در این موضوع حذر کرده و با نوآوری‌های اجتماعی و بومی به مدل صحیحی از کنشگری زنان آینده دست یافت.

یکی از دلایل اجرای موفقیت‌آمیز سند توسعه، اقدام مشترک در سه سطح حکومت، بخش خصوصی و مردم است. به‌بیانی دیگر لازمه اجرای موفقیت‌آمیز اسناد توسعه‌ای، رهبری نیرومند و متعهد، اجرای باثبات و با عزمی راسخ و هماهنگی در میان وزارتخانه‌ها و نهادها عنوان شده است. همچنین برای اجرای اسناد توسعه‌ای مدیریت دقیق و کارآمد طی یک فرایند مشورتی با حضور حداکثری ذی‌نفعان مورد نیاز است که تضمین‌کننده حمایت و مشارکت مردم در طراحی، اجرا و نظارت بر فرایند اصلاحات خواهد بود. در ادامه، جدول مقایسه‌ای اسناد چشم‌انداز کشورهای قطر، مالزی، عمان، ترکیه و عربستان سعودی ارائه می‌شود:

جدول ۸. مقایسه اسناد چشم‌انداز کشورهای قطر، مالزی، عمان، ترکیه و عربستان سعودی

کشور	نام سند	سال هدف	اهداف کلیدی
قطر	چشم‌انداز ملی قطر ۲۰۳۰	۲۰۳۰	تبدیل شدن به جامعه‌ای پیشرفته و قادر به دستیابی به توسعه پایدار؛ تمرکز بر توسعه انسانی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی؛ کاهش وابستگی به منابع نفتی و گازی از طریق تنوع‌بخشی به اقتصاد
مالزی	چشم‌انداز ۲۰۲۰	۲۰۲۰	تبدیل شدن به کشور توسعه‌یافته تا سال ۲۰۲۰؛ ایجاد جامعه‌ای متحد، دموکراتیک و مترقی؛ تمرکز بر توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی؛ کاهش فقر و نابرابری اقتصادی
عمان	چشم‌انداز ۲۰۴۰	۲۰۴۰	دستیابی به توسعه پایدار و متوازن؛ تنوع‌بخشی به اقتصاد و کاهش وابستگی به نفت؛ توسعه منابع انسانی و ارتقای کیفیت زندگی؛ تقویت نوآوری و تحقیق و توسعه
ترکیه	چشم‌انداز ۲۰۲۳	۲۰۲۳	قرار گرفتن در بین ۱۰ اقتصاد برتر جهان؛ افزایش صادرات به ۵۰۰ میلیارد دلار؛ توسعه زیرساخت‌های حمل‌ونقل و انرژی؛ تقویت بخش‌های آموزش و بهداشت
عربستان سعودی	چشم‌انداز ۲۰۳۰	۲۰۳۰	کاهش وابستگی به نفت و تنوع‌بخشی به اقتصاد؛ توسعه بخش‌های گردشگری، تفریحی و فرهنگی؛ خصوصی‌سازی شرکت‌های دولتی؛ ایجاد فرصت‌های شغلی برای شهروندان

مأخذ: همان.

۵. پیشنهادها

در ادامه بر مبنای تجربیات کشورهای منتخب، در مورد ترسیم چشم‌انداز در ایران، پیشنهادهای اجرایی جهت ارائه به مجلس شورای اسلامی بیان شده است.

● راه‌اندازی «بنیاد ایران آینده»

نهادسازی و راه‌اندازی بنیاد ایران آینده زیر نظر رهبر شهید (ره) یا سران قوا یا رئیس‌جمهور محترم یا مجمع تشخیص مصلحت نظام با هدف یکپارچه‌سازی مطالعات آینده‌پژوهی در کشور با نگاه حاکمیتی؛ ایجاد تصویر ایران آینده و کمک به تدوین و پیگیری نقشه‌راه رسیدن به آن؛ کمک مالی (گرنه) و حمایت از تحقیقات آینده‌پژوهانه، تربیت رهبران اجتماعی آینده و نهایتاً ترویج آینده‌پژوهی در حوزه‌های مختلف، تقسیم کار نهادی دستگاه‌ها در جهت تحقق سند چشم‌انداز آتی، تصویرسازی از ایران آینده و ویژند (برندینگ) ملی، اتاق فکر ایران آینده به منظور آینده‌نگر کردن بینش‌های راهبردی رهبران عالی نظام و مشورت‌های محتوایی به حکمرانان در حوزه‌های تمدنی و آینده‌نگرانه به کمک شبکه‌های دانشگاهی و اندیشگامی و پژوهش، ارائه گزارش‌های سیاستی جهت صیانت از تصویر ایران آینده، استماع نخبگانی، گفتگو و هم‌فکری بین خبرگان در حوزه ایران آینده، ارائه تصویر شوق‌برانگیز از ایران آینده و تلاش در جهت ایجاد شوق ملی و اراده اجتماعی برای ساخت ایران آینده با ابزارهای ترویجی و رسانه‌ای، ارزیابی نهادها و دستگاه‌های برتر در حوزه تصویرسازی از ایران آینده.

● اجرای فرایندهای چشم‌اندازپردازی مشارکتی با حضور نمایندگان اقشار مختلف جامعه

برای افزایش مشروعیت و کیفیت چشم‌اندازها، باید فرایند تدوین آنها به شکلی باز و مشارکتی انجام شود. این کارگاه‌ها و جلسات باید شامل نخبگان علمی، بخش خصوصی، نمایندگان سازمان‌های مردم‌نهاد و اقشار مختلف جامعه باشد تا دیدگاه‌های مختلف و واقعی‌تر دیده شود. نمونه موفق برنامه آینده‌نگاری فنلاند است که مشارکت عمومی گسترده‌ای دارد.

● توسعه سامانه هوشمند پایش و تحلیل داده‌های کلان برای پیش‌بینی روندهای کلان

با توجه به رشد فناوری‌های داده‌محور، راه‌اندازی سامانه‌ای برای جمع‌آوری داده‌های اقتصادی، اجتماعی، محیط زیستی و حتی

فناوری‌های نوظهور و تحلیل آنها در زمان واقعی، به تصمیم‌گیران کمک می‌کند تا روندهای نوظهور و نقاط بحرانی را شناسایی و چشم‌انداز خود را براساس داده‌های واقعی به‌روزرسانی کنند. به‌عنوان نمونه موفق می‌توان از سامانه‌های داده‌محور آلمان برای تحلیل تحولات اقتصادی و فناوری نام برد.

● ترسیم چشم‌انداز در قالب سناریوهای چندگانه و پویا با امکان بازنگری دوره‌ای

ترسیم چشم‌انداز به‌صورت چند سناریوی متنوع (مثلاً بهترین حالت، بدترین حالت و حالت محتمل) باعث می‌شود چشم‌انداز قابل تطبیق با تغییرات محیطی باشد. بازنگری و به‌روزرسانی دوره‌ای این سناریوها، انعطاف‌پذیری برنامه‌ریزی را افزایش می‌دهد. نمونه موفق برنامه‌ریزی آینده‌نگاری ژاپن است که چندین سناریو را هم‌زمان مدنظر دارد.

● گنجاندن شاخص‌های کلیدی عملکرد و معیارهای ارزیابی مشخص در چشم‌انداز

تعریف شاخص‌های دقیق کمی و کیفی برای ارزیابی پیشرفت در تحقق اهداف چشم‌انداز، موجب شفافیت و امکان نظارت دقیق می‌شود. همچنین، این شاخص‌ها باید به‌صورت دوره‌ای گزارش شده و در دسترس عموم قرار گیرند. نمونه موفق شاخص‌های توسعه پایدار سازمان ملل است که در برنامه‌های کشورهای مورد استفاده قرار می‌گیرد.

● برگزاری دوره‌های آموزش آینده‌پژوهی ویژه مدیران و تصمیم‌گیران کلان کشور

ارتقای دانش و مهارت مدیران دولتی و تصمیم‌سازان در زمینه آینده‌نگاری، تحلیل روندها و مدیریت تغییر، باعث بهبود کیفیت برنامه‌ریزی‌های راهبردی و تحقق چشم‌اندازها می‌شود. این آموزش‌ها می‌تواند به‌صورت کارگاه، دوره‌های تخصصی یا همکاری با دانشگاه‌های معتبر بین‌المللی برگزار شود. نمونه موفق برنامه‌های آموزشی آینده‌نگاری در دانشگاه‌های انگلیس و هلند است.

● تضمین شفافیت و دسترسی عمومی به اسناد و گزارش‌های چشم‌انداز

انتشار مستمر و عمومی اسناد مربوط به چشم‌انداز، تحلیل‌ها و گزارش‌های پیشرفت باعث جلب اعتماد عمومی و افزایش مشارکت می‌شود. ایجاد پلتفرم‌های آنلاین و قابل دسترس برای اطلاع‌رسانی شفاف، از الزامات این اقدام است. به‌عنوان نمونه موفق می‌توان از پرتال‌های شفافیت و گزارش‌دهی آینده‌نگاری در کشورهای اسکاندیناوی نام برد.

● تقویت چارچوب‌های نظارت و ارزیابی چشم‌انداز

کشورهایی مانند کانادا چارچوب‌های نظارت و ارزیابی جامعی را برای استراتژی‌های ملی خود پیاده‌سازی کرده‌اند. ایران می‌تواند چارچوب‌های مشابهی را برای ارزیابی پیشرفت مستند چشم‌انداز خود اتخاذ کند و به‌این ترتیب امکان تنظیم و بهبود مستمر را فراهم کند. همچنین تشویق بازخورد از ذی‌نفعان مختلف، از جمله جامعه مدنی و بخش خصوصی، می‌تواند به بهبود مستمر مستند چشم‌انداز براساس تجربیات واقعی منجر شود.

گفتنی است، با رعایت این اصول و پیشنهادها، سند چشم‌انداز جدید جمهوری اسلامی ایران می‌تواند به‌عنوان یک ابزار راهبردی کارآمد و شفاف در خدمت توسعه پایدار کشور و ارتقای حکمرانی ایفای نقش کند. این اقدام ضمن ایجاد انسجام بین برنامه‌ها و سیاست‌ها، زمینه‌ساز مشارکت همگانی و افزایش اعتماد عمومی خواهد بود.

- [1] Drucker, P. Management Challenges for the 21st Century, 1999.
- [۲] دیوید، فرد. آر.، مدیریت استراتژیک. ترجمه دکتر محمد اعرابی و دکتر محمد تقی زاده مطلق، ۱۳۸۹.
- [۳] فولادگر، محمدمجید، سعید اصغری، و احمد برومندکاخکی. «دستنامه آینده نگری سلامت». تهران: فرهنگستان علوم پزشکی، ۱۴۰۱.
- [۴] رضایی، ایمان. «تحلیل جایگاه چشم‌انداز ایران ۱۴۵۰ از منظر نوع‌شناسی چشم‌اندازها و دلالت‌های آن»، اولین همایش ترسیم چشم‌انداز ۱۴۵۰ جمهوری اسلامی، تهران، ۱۴۰۰.
- [5] <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=9034>.
- [6] <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/784105>.
- [7] <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/732923>.
- [8] <https://rc.majlis.ir/fa/report/show/1784077>.
- [9] <https://rc.majlis.ir/fa/report/tag>.
- [10] https://rc.majlis.ir/fa/content/interior_rule.
- [11] The World Bank and the Development Research Center of the State Council, the People's Republic of China, China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society, 2013. Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/2119119117434823/china-2013>".
- [۱۲] عرب بافرانی، محمدرضا و امید وقوفی. «جایگاه روش‌های آینده‌پژوهی در چشم‌اندازنویسی با تکیه بر تجربیات معتبر جهانی». ترسیم چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران ۱۴۵۰. تهران: دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۴۰۰.
- [۱۳] زارعی، محسن. «آینده‌پژوهی بیانیه گام دوم انقلاب در سند چشم‌انداز ۱۴۵۰ از منظر عدالت». ترسیم چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران ۱۴۵۰. تهران: دبیرخانه مجمع تشخیص مصلحت نظام، ۱۴۰۰.
- [۱۴] دادپناه، محمد و فاطمه اربابی برزکی. «آسیب‌شناسی سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ در حوزه توسعه منابع انسانی با تاکید بر کشورهای هنگ کنگ و ژاپن»، اولین همایش ترسیم چشم‌انداز ۱۴۵۰ جمهوری اسلامی، تهران، ۱۴۰۰.
- [۱۵] اکرمی‌نیا، محمد. «راهبردهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در دستیابی به اهداف چشم‌انداز ۱۴۰۴». فصلنامه مطالعات راهبردی، ۱۳۹۲، ۱۶(۶۰)، صص: ۳۳-۶۰.
- [۱۶] موسوی، صدرالدین و محمدجواد قربی. «الهام‌بخشی و قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴». فصلنامه علمی مطالعات قدرت نرم، ۱۳۹۲، ۳(۹)، صص: ۱۱۳-۱۳۴.
- [۱۷] مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری، «ویژه‌نامه تصویرسازی ایران آینده»، <https://css.iripo.ir/Zztf>.
- [18] "<https://fa.unesco.org>".
- [19] Third National Development Strategy for the State of Qatar 2024-2030, Doha: Government of Qatar. 2022.
- [20] General Secretariat For Development Planning. Qatar National Vision 2030, 2008. Available at: www.qdb.qa/English/Investing/Pages/Qatar2030.aspx.
- [21] Third Qatar National Development Strategy 2024-2030.
- [22] <https://www.gco.gov.qa/en/top-news/qatar-launches-third-national-development-strategy-2024-2030>
- [23] Ministry of Economy and Planning, Saudi Arabia: Long-Term Strategy 2025 Available Available at: http://vision.cer.uz/Data/lib/vision_texts/Saudi_Arabia/SAUD_Long_Term_Strategy_2025_October_2007.pdf.

- [24] Saudi_vision 2030. Riyadh: Government of the Kingdom of Saudi Arabia, 2016.
- [25] Habibi, N. Implementing Saudi Arabia's Vision 2030: An Interim Balance Sheet. Crown Center for middle studies, 2019, 127.
- [۲۶] حاجی زاده، سیروس. «جایگاه سند ۲۰۳۰ در چشم‌انداز توسعه‌ای عربستان سعودی». مطالعات سیاسی جهان اسلام. ۱۱(۴۱)، صص: ۷۱-۱۰۱.
- [27] https://www.vision2030.gov.sa/media/rc0b5oy1/saudi_vision203.pdf.
- [28] <https://www.undp.org/uzbekistan/publications/looking-beyond-horizon-guidelines-and-best-practices-formulating-national-visions>.
- [29] <https://www.ekonomi.gov.my/sites/default/files/2020>.
- [۳۰] حقی، سیدرضا. «بررسی تطبیقی اسناد چشم‌انداز بلندمدت ایران و مالزی و ارائه پیشنهاداتی برای بهبود کارآمدی سند ایران». کنفرانس بین‌المللی مدیریت. ترکیه، استانبول، ۲۰۱۵.
- [۳۱] عزمی، آئیژ و محمدرضا رضوانی. «تحلیل سند چشم‌انداز توسعه کشور مالزی در بخش روستایی و کشاورزی». بررسی‌های بازرگانی، ۱۳۸۷، ۳۳، صص ۷۴-۸۹.
- [32] <https://opportunities-insight.britishcouncil.org/blog/malaysia%E2%80%99s-madani-economy-budget-2024-and-12th-malaysia-plan-mid-term-review>.
- [33] <https://www.marc.com.my/views/malaysia-launches-visionary-madani-economic-narrative/>.
- [34] Mahathir Mohamad. The Way Forward, Vision 2020, 1991. Available at: <http://www.wawasan2020.com/vision/index.html>.
- [۳۵] هرمزی، محمد. «بررسی تطبیقی بین ایران و امارات متحده عربی و قطر با توجه به سند چشم‌انداز توسعه و شاخص‌های موثر بر ایجاد تغییر و تحول در رشد و توسعه کشور». کنفرانس بین‌المللی مدیریت تغییر و تحول - تحول اقدام و عمل در اقتصاد مقاومتی. تهران، ۱۳۹۵.
- [36] <https://www.oman2040.om/vision?lang=en>.
- [37] https://www.oman2040.om/Oman_Vision_2040.
- [38] Presidency of the Republic of Turkey, Strategy and Budget Directorate. The Eleventh Development Plan (2019-2023). Available at: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/06/Eleventh_Development_Plan-2019-2023.pdf.
- [39] <https://uaecabinet.ae/en/uae-vision>.

گزیده سیاستی

با پایان یافتن مهلت اجرای سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و آغاز فرایند تدوین سند جدید، بهره‌گیری از تجارب جهانی در تدوین، اجماع‌سازی در میان ذی‌نفعان و مکانیسم‌های تحقق می‌تواند نقش بسزایی در افزایش دقت، همه‌جانبه‌نگری و تحقق‌پذیری چشم‌انداز آینده ایفا کند.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir